

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ І
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ**

ГУМАНІТАРНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

УДК: 377:37.017.4

ПОГОДЖЕНО
Декан гуманітарно-педагогічного
факультету
_____ Інна САВИЦЬКА
«__» _____ 2024 р.

ДОПУСКАЄТЬСЯ ДО ЗАХИСТУ
Завідувач кафедри педагогіки
_____ Руслан СОПІВНИК
«__» _____ 2024 р.

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

на тему:
**ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ ДО
СУСПІЛЬСТВА І ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ЗАКЛАДУ ФАХОВОЇ
ПЕРЕДВИЩОЇ ОСВІТИ**

Спеціальність: 011 «Освітні, педагогічні науки»
Освітньо-професійна програма: «Педагогіка вищої школи»
Орієнтація освітньої програми: «Освітньо-професійна»

Гарант освітньої програми _____ к.п.н. **Лідія ЧЕРЕДНИК**

Керівник магістерської роботи _____ к.п.н. **Олег ЄРЕСЬКО**

Виконав: _____ здобувач освіти **Дмитро БАЛАНЮК**

КИЇВ-2024

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ І
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ
Гуманітарно-педагогічний факультет

Кафедра педагогіки

Освітньо-кваліфікаційний рівень: магістр

Спеціальність: 011 «Освітні, педагогічні науки»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри педагогіки

д.п.н., професор _____ Р.В. Сопівник

«20» жовтня 2023 року

ЗАВДАННЯ

до виконання магістерського дослідження

студенту **Дмитру БАЛАНЮКУ**

1.Тема магістерської роботи: «Формування ціннісного ставлення особистості до суспільства і держави в умовах закладу фахової передвищої освіти». Затверджена наказом ректора НУБіП України від від 12.12.2023 р за №2253 С.

2. Термін подання завершеної роботи на кафедру: 02.11.2024 р.

3. Вихідні дані до магістерської роботи: Закони України «Про освіту», «Про вищу освіту», Положення про підготовку і захист магістерської роботи у Національному університеті біоресурсів і природокористування України; посібники, словники, довідники, методична, наукова література відповідно до теми дослідження.

4. Перелік питань, що підлягають дослідженню:

1.Визначити місце проблеми формування ціннісного ставлення особистості до суспільства і держави у дослідженнях науковців, визначити актуальність проблеми дослідження.

2.З'ясувати міст ключових понять дослідження: «цінності», «ціннісне ставлення», «ціннісне ставлення до держави», «ціннісне ставлення до суспільства».

3.Визначити компонентна структура ціннісного ставлення особистості до суспільства і держави.

4.Окреслити педагогічні умови формування ціннісного ставлення особистості до суспільства і держави в умовах закладу фахової передвищої освіти.

5.Визначити основні етапи та прогнозовані результати емпіричного дослідження, здійснити підбір діагностичного інструментарію.

6.Провести діагностування рівня сформованості у здобувачів освіти рівня сформованості ціннісного ставлення до суспільства та держави.

7.Розробити методичні рекомендації щодо формування у здобувачів освіти відповідального ставлення до суспільства і держави.

Керівник магістерської роботи _____ О. Єресько

Завдання прийняв до виконання _____ Д. Баланюк

РЕФЕРАТ

Магістерська робота на тему: «ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ ДО СУСПІЛЬСТВА І ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ЗАКЛАДУ ФАХОВОЇ ПЕРЕДВИЩОЇ ОСВІТИ»

Обсяг і структура магістерської роботи. Робота складається з вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, переліку джерел інформації (66 одиниць, у тому числі іноземною мовою) та додатків (5). Загальний обсяг дорівнює 90 сторінок, містить 6 таблиць, 18 рисунків, у тому числі діаграм.

У першому розділі визначено актуальність порушеної проблеми: сучасні соціальні виклики, політична нестабільність, роль студентства та молоді у суспільстві, необхідність зміцнення суспільної єдності, освітні реформи.

Визначено, що *цінності особистості* - це життєві цілі, сенси, ідеали конкретної особистості, які регулюють загальну спрямованість її діяльності; *ціннісне ставлення* – це внутрішнє усвідомлення і сприйняття людиною певного об'єкта, явища чи події, яке базується на її цінностях і виражає її емоційне, моральне й раціональне ставлення до них; *ціннісне ставлення до суспільства* – це усвідомлене, емоційно й морально забарвлене сприйняття особистістю соціуму, його норм, традицій і процесів, яке ґрунтується на системі особистісних цінностей, соціальної відповідальності та громадянської свідомості; *ціннісне ставлення до держави*- це сприйняття особистістю своєї держави, її інститутів, законів, традицій та символів, яке ґрунтується на розумінні ролі держави в житті суспільства та значущості особистого внеску в її розвиток.

У другому розділі визначено компоненти ціннісного ставлення до суспільства та держави є наступні: *когнітивний, емоційно-ціннісний, діяльнісний*. Кожен компонент реалізується у певних показниках вияву та має ступені вираженості у конкретної особистості (високий, середній, низький).

З'ясовано, що педагогічні умови є важливим чинником ефективності освітнього процесу. Виокремлено та аргументовано педагогічні умови

формування ціннісного ставлення до суспільства та держави у студентів закладів фахової передвищої освіти: 1) впровадження в освітню діяльність коледжу змісту, форм та методів роботи, спрямованих на формування ціннісного ставлення особистості до суспільства та держави; 2) формування спрямованості студентів на саморозвиток; 3) підвищення рівня науково-методичної підготовленості педагогів освітніх закладів щодо формування ціннісного ставлення у студентів до суспільства та держави.

У третьому розділі описано проведення емпіричного дослідження порушеної проблеми. Результати дослідження вказують на те, що студенти закладів фахової передвищої освіти загалом мають позитивну основу для формування ціннісного ставлення до суспільства і держави, але потребують додаткової підтримки та мотивації.

Основними напрямками для подальшої роботи є: розвиток правової грамотності та громадянської свідомості; формування довіри в суспільстві через спільні проекти; підвищення обізнаності про державні ініціативи та способи участі в них; формування позитивного емоційного ставлення до держави.

Ключові слова: *цінності, ціннісне ставлення, ціннісне ставлення до суспільства, ціннісне ставлення до держави, патріотизм, заклади фахової передвищої освіти.*

ЗМІСТ

ВСТУП	6
РОЗДІЛ I. ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ ДО СУСПІЛЬСТВА І ДЕРЖАВИ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА	
1.1. Формування ціннісного ставлення особистості до суспільства і держави у дослідженнях науковців.....	10
1.2. Термінологічне поле дослідження. Зміст ключових понять.....	16
Висновки до розділу 1.....	25
РОЗДІЛ II. МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ ДО СУСПІЛЬСТВА І ДЕРЖАВИ	
2.1. Компонентна структура ціннісного ставлення особистості до суспільства і держави.....	27
2.2. Педагогічні умови формування ціннісного ставлення особистості до суспільства і держави в умовах закладу фахової передвищої освіти.....	33
Висновки до розділу 2.....	40
РОЗДІЛ III. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ ДО СУСПІЛЬСТВА І ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ЗАКЛАДУ ФАХОВИХ ПЕРЕДВИЩОЇ ОСВІТИ	
3.1. Організація емпіричного дослідження. Підбір діагностичного інструментарію.....	41
3.2. Аналіз та інтерпретація отриманих експериментальних даних.....	46
3.3. Методичні рекомендації щодо формування у здобувачів освіти ціннісного ставлення до суспільства і держави.....	58
Висновки до розділу 3.....	62
ВИСНОВКИ.....	64
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	66
ДОДАТКИ	75

ВСТУП

Актуальність порушеної проблеми. На сучасному етапі суспільних трансформацій в Україні, переоцінки цінностей та в умовах повномасштабного вторгнення особливої значимості набуває завдання формування особистості, здатної до ініціювання та втілення конструктивних якісних змін в усіх сферах буття держави – справжнього громадянина своєї держави, повноцінного члена людського соціуму. Його формування безпосередньо пов'язане з формуванням в особистості патріотичних якостей, національних та загальнолюдських цінностей, основи яких активно закладаються ще в дошкільному і молодшому шкільному віці, формування яких триває упродовж життя і є особливо актуальним у студентському віці. Саме студентський вік є сензитивним, тобто найбільш сприятливим для формування ціннісних орієнтацій та норм поведінки.

Саме тому у сьогоднішні одиним із чільних завдань педагогіки є пошук шляхів ефективного формування у підростаючого покоління патріотичних почуттів і усвідомлення своєї громадянської значущості в суспільстві, формування ціннісного ставлення до суспільства і держави, суспільної відповідальності. На підтвердження цього факту працюють нормативно-правові документи, зокрема: Указ Президента України від 13.10.2015 № 580/2015 «Про Стратегію національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016-2020 роки», Проект Концепції національно-патріотичного виховання дітей та молоді, Указ Президента України від 13.11.2014 № 872 «Про День Гідності та Свободи» тощо. Так, Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді подає нам визначення патріотичного і громадянського виховання як ключових, стрижневих якостей особистості, що «закладають підвалини для формування свідомості нинішніх і прийдешніх поколінь, які розглядатимуть державу як запоруку власного особистісного розвитку, що спирається на ідеї гуманізму,

соціального добробуту, демократії, свободи, толерантності, виваженості, відповідальності, здорового способу життя, готовності до змін» [29, с. 1].

У базових документах всесвітньої організації ЮНЕСКО основними аспектами розвитку особистості визначено формування її національної свідомості, любові до рідної землі, свого народу, бажання працювати задля розквіту держави, готовності її захищати [28].

За таких умов пріоритетним завданням сучасного освітнього процесу у закладах освіти є формування ціннісного ставлення здобувачів освіти до держави та суспільства, яке здійснюється у процесі громадянського, національного, патріотичного виховання.

Теоретичні засади формування ціннісного ставлення до держави та суспільства, національних та патріотичних цінностей розглядаються у дослідженнях класиків педагогіки Т. Бойко, Т. Воропаєвої, О. Газізової, Г. Ващенко, А. Волошина, О. Духновича, М. Костомарова, В. Кременя, П. Куліша, І. Огієнка, С. Русової, К. Ушинського, Я. Чепіги та інш.

Значна увага формуванню ціннісного ставлення до держави і суспільства надається у сучасних наукових дослідженнях. Наприклад, розроблено різного роду методики виховання цього феномену в умовах модернізаційних суспільних та освітніх змін (І. Бех, К. Журба, В. Киричок, К. Чорна), висвітлюється сучасний зміст патріотично-ціннісного формування особистості (Г. Агапова, Д. Арабаджиєв, А. Афанасьєв, О. Вишневський, О. Духовна-Кравченко, В. Карлова, О. Киричук, Г. Корж та інш.); розкрито педагогічні засади формування патріотичних почуттів здобувачів освіти у освітніх закладах (О. Абрамчук, Т. Гавлітіна, В. Датський, В. Дроговоз, В. Мірошніченко, П. Онищук, Р. Петронговський та інші); окреслено сучасні підходи до організації й підвищення ефективності формування патріотичних цінностей (М. Дубина, О. Коркішко, Н. Мазикіна, А. Монахов, В. Матяшук, П. Онищук, Г. П'янковський, Є. Ширекіна та інші).

Методологію нашого дослідження визначає міждисциплінарний підхід. Це пояснюється використанням не тільки спільних категорій, але й з поєднанням різних навчальних дисциплін. Міждисциплінарний підхід увібрав у себе *системний, аналітичний та культурологічний методи*, що дозволило обґрунтувати особливості формування ціннісного ставлення до держави та суспільства в конкретній історичній обумовленості.

Відповідно **темою** нашого дослідження визначено наступну: «Формування ціннісного ставлення особистості до суспільства і держави в умовах закладу фахової передвищої освіти».

Мета: здійснити теоретичний аналіз проблеми формування ціннісного ставлення особистості до суспільства і держави в умовах закладу фахової передвищої освіти та провести її емпіричне дослідження.

Для реалізації поставленої мети ми сформуваємо ряд **завдань**:

1. Визначити місце проблеми формування ціннісного ставлення особистості до суспільства і держави у дослідженнях науковців, визначити актуальність проблеми дослідження.
2. З'ясувати міст ключових понять дослідження: «цінності», «ціннісне ставлення», «ціннісне ставлення до держави», «ціннісне ставлення до суспільства».
3. Визначити компонентна структура ціннісного ставлення особистості до суспільства і держави.
4. Окреслити педагогічні умови формування ціннісного ставлення особистості до суспільства і держави в умовах закладу фахової передвищої освіти.
5. Визначити основні етапи та прогнозовані результати емпіричного дослідження, здійснити підбір діагностичного інструментарію.
6. Провести діагностування рівня сформованості у здобувачів освіти рівня сформованості ціннісного ставлення до суспільства та держави.
7. Розробити методичні рекомендації щодо формування у здобувачів освіти відповідального ставлення до суспільства і держави.

Об'єкт дослідження: процес формування ціннісного ставлення особистості до суспільства і держави.

Предмет дослідження: педагогічні умови формування ціннісного ставлення особистості до суспільства і держави в умовах закладу фахової передвищої освіти.

Методи дослідження. Для досягнення мети та реалізації окреслених вище завдань дослідження були використані такі методи: теоретичні – порівняльний аналіз дисертаційних досліджень, наукових публікацій, методичної літератури, Інтернет-ресурсів, досвіду роботи закладів фахової передвищої освіти; системно-аналітичний – для узагальнення наукових підходів щодо визначення змісту ключових понять дослідження; порівняльно-змістовий - для проведення порівняльного аналізу, систематизації та узагальнення практики роботи закладів освіти; аналізу та синтезу – для з'ясування співвідношення категорій «цінності», «ціннісне ставлення», «ціннісне ставлення до держави», «ціннісне ставлення до суспільства»; логічний – з метою визначення структури досліджуваного поняття; емпіричні – педагогічне спостереження, опитування (анкетування, бесіди), тестування – для вивчення позитивного досвіду формування ціннісного ставлення до держави і суспільства, з'ясування рівня їх сформованості у студентів; констатувальний і формувальний педагогічні експерименти – для перевірки ефективності педагогічних умов формування досліджуваного поняття; статистичні – методи обробки отриманих експериментальних даних; порівняльний аналіз результатів експерименту; графічні методи були використані для візуалізації отриманих даних і відтворення їх у графічному вигляді (діаграми) та у таблицях.

Робота складається з вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, переліку джерел інформації (66 одиниць) та додатків (5). Загальний обсяг дорівнює 90 сторінок, містить 6 таблиць, 18 рисунків, у тому числі діаграм.

РОЗДІЛ І. ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ ДО СУСПІЛЬСТВА І ДЕРЖАВИ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

1.1. Формування ціннісного ставлення особистості до суспільства і держави у дослідженнях науковців

Проблема ціннісного ставлення громадян України до суспільства в цілому і до власної держави, національної ідентичного та патріотизму, активної та свідомої громадянської позиції здобувачів освіти набуває у наш час все більшої актуальності. Так, Національна доктрина розвитку освіти України в XXI столітті головною метою української системи вищої освіти визначає створення умов «для розвитку і самореалізації кожної особистості як громадянина України, формувати покоління здатного навчатися впродовж життя, створювати й розвивати цінності громадянського суспільства» [35, с. 28].

Аналогічну позицію трактує Закон України «Про освіту» (2017) [40], вважаючи громадянську компетентність ключовою у переліку інших адже, як стверджує А. Мокренко, фізиками, хіміками чи математиками стануть одиниці, а громадянами мають бути всі, бо без громадян існування держави не є можливим.

М. Стобарт у своїй доповіді симпозіумі Ради Європи визначив п'ять груп ключових компетенцій, якими має володіти особистість як член людського суспільства та громадянин своєї держави: 1) політичні та соціальні (здатність брати на себе відповідальність, брати участь у спільному прийнятті рішень, функціонуванні та покращенні демократичних інститутів, врегульовувати конфлікти ненасильницьким шляхом); 2) компетенції, що стосуються життя в багатокультурному суспільстві (розуміння відмінностей, повага один до одного, здатність жити з людьми інших культур, мов, релігій); 3) комунікативні (володіння усним і письмовим спілкуванням, кількома

іноземними мовами); 4) компетенції, пов'язані з виникненням суспільства інформації (володіння новими інформаційно-комунікаційними технологіями, розуміння їх застосування, слабкості та сили; здатність критично ставитись до інформації та реклами, що розповсюджуються каналами ЗМІ); 5) когнітивні (готовність навчатися протягом життя як основа безперервної підготовки в професійному плані, особистому і суспільному житті)[20].

Стан дослідження проблеми формування ціннісного ставлення до суспільства і держави, через призму якої можна розглядати важливі аспекти соціального життя та впливати на них, сьогодні, в умовах суспільних трансформацій, євроінтеграції та повномасштабного вторгнення, не відповідає запитам українського суспільства.

Саме тому нагальною є необхідність аналізу психолого-педагогічних характеристик цінностей (як загальнолюдських, що визначають ставлення до суспільства в цілому, так і національних, що визначають ставлення до держави), нового покоління Z, що виросло в унікальних умовах хаотичного постмодерного суспільства (так звані «зумери»).

Це вікова категорія, що сформувалася в повністю глобалізованому, віртуалізованому та діджиталізованому світі. Нинішніх студентів, що народилися на початку 2000-их років, можна вважати вільними від сумнозвісної радянської ідентичності та колективних травм, властивих старшим поколінням. Водночас, в турбулентному світі без сталих суспільних норм і ціннісних орієнтирів молоді люди вимушені самотійно вибудувувати власну ідентичність: національну, соціально-рольову, суспільну, гендерну, релігійну, політичну, громадянську та інші. У силу певних суспільних обставин, що склались у нашому суспільстві, цей процес є малоусвідомленим та малокерованим, у переважній кількості випадків він відбувається шляхом випадкових спроб та помилок, супроводжується ризикованими експериментами, болісним пошуком власного місця у складних та неоднозначних життєвих реаліях.

Дослідниці В. Мартинюк і В. Безлюдна, досліджуючи причини вище описаного становища, вважають, що вони переважно зумовлені складністю та суперечністю різноманітних змін у світогляді українців, глибоким соціальним розшаруванням українського суспільства, девальвацією духовних цінностей особливо в молодіжному середовищі, відсутністю єдиного науково-методологічного підходу в теорії й практиці державно-патріотичного та духовно-етичного виховання[34]. Сьогоднішні зміни у життєвих пріоритетах нівелюють усвідомлення колективізму і ролі суспільної активності. Це пояснюється в основному відсутністю політичної й економічної стабільності в країні.

Поняття «цінності», «ціннісні орієнтації», «ціннісне ставлення» тривалий час є предметом наукового міждисциплінарного дискурсу педагогів, соціологів, психологів та політологів (табл.1.1)

Таблиця 1.1

Поняття цінностей, ціннісного ставлення та ціннісних орієнтацій у форматі міждисциплінарної методології

Галузь наукового пізнання	Контекст трактування концепту «ціннісні орієнтації»
Соціологія	- дослідження цінностей у площині соціокультурної реальності (П. Сорокін); - дослідження цінностей у межах соціології цінностей (В. Бакіров, Н. Костенко, А. Ручка); - дослідження цінностей у контексті «ціннісної зміни» (А. Вардомацький, В. Гарилюк, А. Ручка, Н. Трикоз); -дослідження цінностей у контексті моделей ціннісної зміни (Р. Інглгарт, Е. Ноель, Г. Клагес)
Культурологія	- дослідження цінностей у межах соціокультурної діяльності (А. Соколов, Т. Спіріна, А. Флієр) та соціокультурного простору (Б. Мосальов, В. Степанов); - трактування ціннісних моделей як «семантичних конгломератів» (К. Алексейчук).
Психологія	Дослідження цінностей у форматі відомих психологічних теорій: - культурно-історичної теорії (Л. Виготський); - смислової концепції (Д. Леонтьєв);

	<ul style="list-style-type: none"> - аксіологічної психології особистості (З. Карпенко, Є. Карпенко, В. Мицько, Г. Радчук); - дослідження цінностей і ціннісних орієнтацій (М. Рокич); культурних ціннісних орієнтацій (Ш. Шварц).
Педагогіка	<ul style="list-style-type: none"> - дослідження цінностей у межах педагогічної аксіології (І. Бех, Т. Калюжна, В. Крижко, В. Сластьонін, Н. Ткачова, Г. Чижакова); - у форматі аксіопедагогіки (Ю. Пелех); - у контексті концепції особистісно зорієнтованого виховання (І. Бех).

Останніми роками у науковому обігу з'явилася низка дисертацій, у яких науковці досліджували ціннісні орієнтації, національну свідомість, самосвідомість, патріотизм, ідентичність, ціннісне ставлення до суспільства в цілому і держави зокрема. Це такі напрацювання: «Теоретико-методологічні засади формування національної самосвідомості учнівської та студентської молоді» (В. Борисов); «Виховання соціальної спрямованості молоді у освітньому середовищі» (Т. Лонгвиновська); «Педагогічні умови формування національної самосвідомості студентів вищих педагогічних навчальних закладів» (А. Фрідріх); «Виховання патріотизму учнівської молоді в умовах військового ліцею» (С. Мотика); «Формування патріотизму студентів аграрних вищих навчальних закладів у позааудиторній діяльності» (О. Колодій); «Патріотичне виховання студентів в освітньовиховному середовищі педагогічного університету» (О. Жаровська); «Організація позааудиторної роботи у вищій школі як умова підвищення ефективності навчально-виховного процесу» (І. Ляшенко) та ін.

Наприклад, зацікавленість проблемою формування свідомого громадянина держави та члена суспільства у дослідженнях В. Андрущенка вилилась у чітке переконання, що освітній процес необхідно вибудовувати на засадах національності, любові до свого народу та його здобутків і цінностей [4, с. 5].

На сьогодні є абсолютно зрозумілим, що в умовах гібридної російської війни Україна сформувати власну політику української національної ідентичності, має всі зусилля спрямувати на формування особистості свідомого громадянина. У цьому контексті роль освіти як найважливішого чинника національно-патріотичного виховання є пріоритетною і виступає стрижнем не тільки національного розвитку, але й національної безпеки. Адже, на думку О. Колодій, саме освітній фронт є основним вектором впровадження державної політики ідентичності [26, с. 122].

Науковець С. Терно в свою чергу наголошує на тому, що сьогодні виникло протиріччя між соціально-державним замовленням на виховання національно-свідомої особистості і недостатньою увагою вищої школи до формування ціннісного ставлення до суспільства і держави та недостатньою підготовленістю педагогічного освітнього середовища як чинника формування досліджуваного поняття [56, с. 4].

Змістовною і слушною з точки зору нашого дослідження є твердження З. Бондаренко стосовно розвитку і формування нової освітньої парадигми, суть якої полягає, передусім, у зміні самого ставлення людини до світу: не оволодіння світом, а осмислення людиною свого місця в цілісній світобудові [10]. Це твердження дуже чітко окреслює позицію і мету освіти сьогодення по відношенню до особистості, на формування якої вона спрямована.

Природа ціннісного ставлення емоційна, оскільки вона відбиває суб'єктивний емоційний зв'язок людини з навколишніми предметами, явищами, людьми, а тому у процесі формування ціннісного ставлення особистості до суспільства та держави на перше місце виходить саме аксіологічний аспект. Структура ціннісного ставлення, представлена у філософії, «має декілька рівнів: первинний рівень бажань; вибір особистості між орієнтацією на найближчі цілі та віддалену перспективу; усвідомлення того, що орієнтація на певні цінності є підставою для оцінки інших людей» [58].

С. Сидоренко вважає, що одним із ключових чинників, які впливають на формування ціннісного ставлення здобувачів вищої освіти до суспільства та держави, є відповідна ідеологічна спрямованість діяльності закладів вищої освіти. Ця спрямованість має проявлятися через відкритість та динамічність[47].

Основні аспекти відкритості та динамічності визначено на рис. 1:

Рисунок 1.1. Основні аспекти відкритості та динамічності закладів освіти у питання формування ціннісного ставлення у здобувачів освіти до суспільства та держави

Забезпечення відкритості та динамічності у педагогічних закладах дозволяє формувати у студентів не лише знання, а й стійке розуміння своєї національної належності. Це сприяє розвитку позитивного ставлення до власної культури, ідентифікації з національними цінностями та активної громадянської позиції.

Таким чином, заклади вищої та фахової передвищої освіти, які підтримують такі принципи, відіграють важливу роль у вихованні національно свідомих громадян, здатних до соціально активної участі у житті держави.

Отже, у параграфі 1.1. ми здійснили аналіз нормативно-правових актів у галузі освіти та документів міжнародної законодавчої бази, у яких висвітлено питання формування ціннісного ставлення особистості до суспільства та держави. Аналізуючи досліджуване поняття у науковому колообігу, ми маємо акцентувати увагу на тому, що *на сьогодні у світовому просторі взагалі та українському суспільстві зокрема відбувається складний масштабний процес переоцінки цінностей, який у історичному поступі пояснюється трансформаційними змінами суспільної свідомості, зумовленими повномасштабним вторгненням росії в Україну.*

1.2. Термінологічне поле дослідження. Зміст ключових понять

Складність, багатогранність, багатofакторність і поліфункціональність порушеної нами проблеми формування ціннісного ставлення особистості до суспільства і держави вимагає аналізу та уточнення ключових понять дослідження, які складають його термінологічне поле та характеризують об'єкт і предмет дослідження.

Розглянемо зміст ключових понять дослідження: *цінності, ціннісне ставлення, ціннісне ставлення до суспільства, ціннісне ставлення до держави.*

Поняття «цінність» як категорія було запропоновано Аристотелем і стало досліджуваним у 60-х роках XIX ст. У найпростішому тлумаченні це те, що може цінувати особистість, що є для неї значущим і важливим. Цінності – це певні властивості буття, які формує людина або які мають певне відношення до неї.

Вивченням цінностей займається спеціальна галузь науки - «аксіологія» (грец. *axia* – цінність і *logos* – вчення, слово), метою якої є філософське дослідження природи цінностей та їх аналіз як специфічних соціальних явищ,

певних проявів суспільних відносин і суспільної свідомості. У свою чергу термін «аксіологія» вперше анонсували у своїх дослідженнях П. Лапі та Е.Гартман, виокремивши його на початку ХХ століття у самостійний розділ філософії, який мав займатися вивченням проблематики цінностей. Термін «цінність» пояснюється через такі явища, як «значущість» (М. Добринін, С. Рубінштейн), «життєва позиція» (Л. Божович), «особистісний смисл» (О. Леонтьєв, Г. Олпорт), «мотив» та «установка» (Б. Додонов), «потреби» (Є. Фромм). Способом встановлення цінності є оцінка, що передбачає порівняння, зіставлення об'єктів та їх властивостей, здатних задовольнити суб'єктивні потреби. Найпоширенішим у наукових дослідженнях різних галузей (філософія, психологія, соціологія) є визначення цінностей через поняття значущості (Г. Гумницький, О. Дробницький, М. Зеленцов, А. Коршунов, М. Розов, С. Рубінштейн, А. Хоцей та інш.).

Різноманітність підходів та тлумачень поняття «цінність» наведено у табл. 1.2.

Таблиця 1.2.

ПІБ науковця	Тлумачення науковцем поняття «цінності»
І. Бех [7]	Цінності – ядро особистості. Особистісне зростання залежить від того, наскільки певна особистість поєднується із загальноприйнятою системою цінностей
А.Вінніченко [16]	Усвідомлені та прийняті конкретною особистістю загальні смисли її життя, основні констатуючі одиниці свідомості, які визначають головне та відносно постійне ставлення людини до основних сфер життя – до світу, до інших людей, до самої себе.
І. Истошин	Цінність – шаблон для оцінки та вимірювання зразків соціальної поведінки, що є допустимими в конкретних обставинах.
М. Лук'яненко [33]	Життєві цілі, смисли, потреби, мотиви й ідеали, що визначають загальну спрямованість діяльності особистості.
Я. Поторій [38]	Засоби прилучення індивіда до системи норм і цінностей соціального середовища; забезпечення гармонізації внутрішнього світу особистості,

	систематизації її знань, норм, стереотипів (функції)
М. Розов	Цінності є предметними властивостями явищ, а також психологічними якостями людини, що відображують і позитивну, і негативну значущість для людини і суспільства.
М.Рокич [65]	Цінності – це абстрактні ідеї, які не пов’язані з відповідним об’єктом чи ситуацією. Поділяються два класи: термінальні (особистісні й соціальні) та інструментальні (цінності моралі й цінності компетентності).
С. Собкова [49]	Ціннісні орієнтації виникають у людини в процесі соціальної взаємодії як неминучий і завжди унікальний продукт її психічного розвитку, як відносно стійке і психічне, а отже, динамічне утворення, що піддається внутрішнім коливанням і змінам.
Л. Сокурянська[50]	Усвідомлені і неусвідомлені уявлення про бажане, що виявляються в ситуації вибору.
І. Сопівник [51]	Цінності особистості «є світоглядною орієнтацією людини, уявленнями, які склалися в тій чи іншій культурі про ідеал, моральність, добро, красу».
Ю. Шайгородський [60]	Цінності як детермінанти суспільних трансформацій
Е. Anderson [63]	Головне благо, до якого послідовно прагнуть протягом усього життя; основний критерій вибору; головний стандарт поведінки.

Проаналізувавши та узагальнивши напрацювання науковців з досліджуваного питання, ми можемо вивести власне визначення поняття «цінності», яким ми і будемо користуватись у своєму дослідженні: *цінності особистості - це життєві цілі, сенси, ідеали конкретної особистості, які регулюють загальну спрямованість її діяльності.*

Наступним поняттям, що характеризує об’єкт дослідження, є термін «ціннісне ставлення», яке у нашому дослідженні є, по суті, ключовим.

Ставлення – це характер поведінки людини щодо кого- небудь чи чого- небудь. Ставлення однієї особистості до інших, до соціуму визначаються суб’єктивним досвідом людини і включають дії, переживання; розкривають

цінність особистості; є своєрідною реакцією на предмет, явище, дію і постають як суб'єктивна позиція щодо них. В основі формування суб'єктивного ставлення людини є переживання нею значущості тих чи інших об'єктів, які пов'язані із задоволенням її потреб (зокрема, у спілкуванні, в емоційному контакті, у визнанні, у професійній реалізації тощо). Ставлення можуть виявлятися у формі оцінки, ціннісних суджень щодо себе, поведінки чи позиції іншої людини, об'єктивних речей. Серед характерологічних властивостей самоствавлення виокремлюють: самовладання, почуття власної гідності, скромність, самооцінка, впевненість у собі, любов до себе, гордість, амбіційність.

Ціннісне ставлення - це усвідомлене, емоційно й морально забарвлене ставлення людини до різних аспектів життя, яке базується на її цінностях та переконаннях. Це поняття характеризує, як людина сприймає й оцінює явища, об'єкти, події чи інших людей з точки зору їхньої важливості для неї особисто або для суспільства загалом. Основні характеристики поняття «ціннісне ставлення» подано на рис.1.2.

Рисунок 1.2. Основні характеристики поняття «ціннісне ставлення»

Серед видів ціннісного ставлення виокремлюють ставлення: 1) до себе: як людина сприймає свою особистість, самооцінка, цілі та відповідальність; 2) до інших людей: прояви співчуття, поваги, довіри; 3) до природи: екологічна свідомість, відповідальне ставлення до навколишнього середовища; 4) до суспільства та держави: розуміння своєї ролі в громаді, патріотизм, активна громадянська позиція; 5) до праці й знань: ставлення до роботи, навчання, професійного та інтелектуального розвитку.

Значення ціннісного ставлення полягає у особистісному розвитку (допомагає людині знайти сенс у житті й визначити пріоритети), сприянні соціальної взаємодії (формує морально-етичну основу для взаємовідносин у суспільстві); забезпеченні стабільності суспільства (сприяє підтримці культурних і моральних норм) тощо.

Отже, ціннісне ставлення – це внутрішнє усвідомлення і сприйняття людиною певного об'єкта, явища чи події, яке базується на її цінностях і виражає її емоційне, моральне й раціональне ставлення до них. Воно формується під впливом особистісного досвіду, виховання, культури й соціального середовища.

Формування ціннісного ставлення є ключовим завданням освіти та виховання, оскільки воно визначає, як особистість поводитиметься в різних життєвих ситуаціях, якими принципами керуватиметься та як впливатиме на оточуючий світ.

Формування *ціннісного ставлення до суспільства* у працях науковців розглядається як багатогранний процес, що охоплює виховання соціальної відповідальності, патріотизму, толерантності й етичної свідомості. Цей процес є основою для створення суспільства, заснованого на гуманістичних цінностях і активній громадянській позиції.

Ціннісне ставлення до суспільства є важливою складовою особистісного розвитку, яку активно досліджують науковці різних галузей. У своїх працях вони підкреслюють, що формування такого ставлення впливає на соціальну

взаємодію, громадянську відповідальність і гармонійний розвиток суспільства в цілому.

Цілий ряд дослідників зосередили свою увагу на визначенні ключових аспектів ціннісного ставлення до суспільства.

Наприклад, ключовим аспектом ціннісного ставлення до суспільства науковці вважали соціальну відповідальність і громадянськість. На цьому наголошував, наприклад, Г. Костюк, зазначаючи, що ціннісне ставлення до суспільства формується через усвідомлення особистістю своєї ролі у громадському житті, а також через розуміння взаємозалежності між особистими та суспільними інтересами [30]. Аналогічну точку зору висловлював педагог-класик В. Сухомлинський, який підкреслював важливість виховання у молоді почуття відповідальності за долю свого народу, що є основою патріотизму і соціальної активності [54].

Патріотизм і національна ідентичність вважав ключовим аспектом ціннісного ставлення до суспільства дослідники С. Сидоренко, який підкреслював, що позитивне ціннісне ставлення до суспільства неможливе без розуміння культурних традицій і національних ідеалів. На думку науковця, це закладає основу для громадянської свідомості й активної участі в суспільних перетвореннях [47].

На ролі толерантності і соціальна взаємодія як провідних показників ціннісного ставлення до суспільства наполягав І. Бех, який зазначав, що ціннісне ставлення до суспільства передбачає формування у особистості толерантності, поваги до різноманіття думок і культур, що сприяє злагоді у соціумі [7].

Етично - моральну основу ціннісних ставлень досліджував М. Боришевський, на думку якого саме моральні цінності - справедливість, чесність, гуманність - є базисом для формування позитивного ставлення до суспільства. Вони виховуються через конкретні дії, спрямовані на благо громади, та є основою громадянської позиції [12].

Роль освіти у формуванні ціннісного ставлення підкреслювали О. Савченко, О. Шолох [61] та інші, наголошуючи на тому, що заклади освіти мають вирішальне значення у формуванні ціннісного ставлення до суспільства. Вони забезпечують передачу соціального досвіду та формують світогляд молоді, орієнтуючи її на громадську активність і взаємодопомогу.

Отже, проаналізувавши та узагальнивши напрацювання науковців, ми зупиняємось на визначенні *ціннісного ставлення до суспільства як на усвідомленому, емоційно й морально забарвленому сприйнятті особистістю соціуму, його норм, традицій і процесів, яке ґрунтується на системі особистісних цінностей, соціальної відповідальності та громадянської свідомості.*

Проблема ціннісного ставлення до держави знаходиться у полі зору досліджень багатьох науковців у галузі педагогіки, психології, філософії та соціології. Вони аналізують, як формуються цінності громадян щодо держави, які фактори впливають на їхнє становлення та розвиток, і які методи сприяють ефективному вихованню громадянської свідомості.

Ціннісне ставлення до державі у ключі патріотичного до неї ставлення та громадянської відповідальності розглядали В. Сухомлинський, який наголошував на важливості формування у молоді любові до Батьківщини через вивчення її історії, культури, мови та традицій [54]; І. Бех, який досліджував процес розвитку громадянських якостей, зазначаючи, що патріотизм - це не лише емоційне ставлення, але й моральний обов'язок перед державою [7]; М. Боришевський, що аналізував роль освіти у формуванні відповідального ставлення до держави, підкреслюючи, що цінності закладаються через практичну діяльність, пов'язану із суспільно-корисними ініціативами[12]; С. Сидоренко, який досліджував динамічність взаємодії освітніх закладів з громадськими організаціями як засіб виховання активної громадянської позиції[47].

Окремі науковці розглядали ціннісне ставлення до держави у ключі збереження історичної пам'яті та національної ідентичності: О. Пометун

звертала увагу на важливість вивчення національної історії для формування усвідомленого ставлення до держави [37]; Ю. Бондар зазначав, що ціннісне ставлення до держави формується через шанування державних символів, традицій і участь у національних святах[9].

Поряд з цим І. Єрмаков аналізував вплив глобалізації та інформаційних технологій на сприйняття молоддю цінностей державності, підкреслюючи необхідність протидії інфантилізації та байдужості у ставленні до держави[22].

Основними рисами ціннісного ставлення до держави є:

1. Патріотизм: любов до своєї країни, гордість за її досягнення, готовність захищати її інтереси.
2. Соціальна відповідальність: активна участь у громадському житті, дотримання законів, підтримка демократичних цінностей.
3. Моральна оцінка: критичне ставлення до проблем і викликів держави, але при цьому готовність сприяти їх вирішенню.
4. Розуміння державних символів і традицій: повага до герба, прапора, гімну та інших елементів, що уособлюють державність.

Видами ціннісного ставлення до держави є правова свідомість: дотримання законів, розуміння своїх прав і обов'язків; громадянська активність: участь у виборах, громадських ініціативах, волонтерській діяльності; культурно-національна ідентифікація: шанування національної мови, традицій і культури; екологічна свідомість: відповідальне ставлення до природних ресурсів країни.

Ціннісне ставлення до держави є основою активної громадянської позиції та сприяє зміцненню державності й соціальної гармонії.

Отже, ціннісне ставлення до держави- це усвідомлене, емоційно й морально забарвлене сприйняття особистістю своєї держави, її інститутів, законів, традицій та символів, яке ґрунтується на розумінні ролі держави в житті суспільства та значущості особистого внеску в її розвиток.

Таким чином, у параграфі 2.2. ми визначили зміст ключових понять дослідження, до яких віднесли поняття «цінність», «ціннісне ставлення», «ціннісне ставлення до суспільства», «ціннісне ставлення до держави».

ВИСНОВКИ до розділу 1

Завданнями першого (теоретично-аналітичного) розділу нашого дослідження було визначити місце проблеми формування ціннісного ставлення особистості до суспільства і держави у дослідженнях науковців, визначити актуальність проблеми дослідження, з'ясувати міст ключових понять дослідження: «цінності», «ціннісне ставлення», «ціннісне ставлення до держави», «ціннісне ставлення до суспільства».

Проблема формування ціннісного ставлення особистості до суспільства і держави є однією з ключових у наукових дослідженнях, що охоплюють педагогіку, психологію, соціологію та філософію. Вона тісно пов'язана з розвитком громадянської свідомості, патріотизму, соціальної відповідальності та морально-етичних якостей особистості. Ця тема актуалізується на тлі сучасних глобалізаційних процесів, трансформацій суспільства та викликів, пов'язаних із політичними й соціальними змінами.

Проблема формування ціннісного ставлення до суспільства і держави є надзвичайно актуальною у сучасних умовах. Вона охоплює питання громадянського виховання, патріотизму, соціальної відповідальності та моральної свідомості, які є фундаментом для розвитку гармонійного суспільства.

Ми визначили, що *цінності особистості* - це життєві цілі, сенси, ідеали конкретної особистості, які регулюють загальну спрямованість її діяльності; *ціннісне ставлення* – це внутрішнє усвідомлення і сприйняття людиною певного об'єкта, явища чи події, яке базується на її цінностях і виражає її емоційне, моральне й раціональне ставлення до них; *ціннісне ставлення до суспільства* – це усвідомлене, емоційно й морально забарвлене сприйняття особистістю соціуму, його норм, традицій і процесів, яке ґрунтується на системі особистісних цінностей, соціальної відповідальності та громадянської свідомості; *ціннісне ставлення до держави*- це сприйняття особистістю своєї держави, її інститутів, законів, традицій та символів, яке ґрунтується на

розумінні ролі держави в житті суспільства та значущості особистого внеску в її розвиток.

Науковці дійшли висновку, що ціннісне ставлення до держави формується під впливом виховання, соціальних норм, історичної пам'яті та освітніх програм. Для його розвитку важливо інтегрувати гуманістичні й демократичні цінності, а також сприяти громадянській активності.

РОЗДІЛ II. МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ ДО СУСПІЛЬСТВА І ДЕРЖАВИ

2.1. Компонентна структура ціннісного ставлення особистості до суспільства і держави

З метою визначення компонентів, показників їх вияву та рівнів сформованості ціннісного ставлення до суспільства та держави студентів закладів фахової передвищої освіти нами було опрацьовано низку офіційних документів, дисертаційних досліджень українських та зарубіжних науковців, напрацювань з порушеної нами проблеми.

Так, науковиця О. Стьопіна визначає таку багатокомпонентну структуру патріотизму:

1) духовно-моральний (почуття любові до Батьківщини, моральної відповідальності перед нею, відчуття духовного зв'язку зі своїм народом);

2) когнітивний (комплексні знання з історії та культури Батьківщини, патріотична свідомість);

3) ціннісний (потреба в інтеріоризації системи духовно-моральних і культурних національних і загальнолюдських цінностей, серед яких належне місце посідає патріотизм);

4) діяльнісний (готовність діяти на благо своєї країни, відстоювати її інтереси, захищати їх тощо);

5) ідентифікаційний: етнічна самоідентифікація (толерантне ставлення до представників інших народів на основі позитивної етнічної самоідентифікації); національна ідентифікація (національна гідність, відчуття своєї належності до нації, позитивне ставлення до співвітчизників); громадянськість (потреба у належному виконанні громадянських обов'язків) [52, с.15].

Науковиця Г.Радчук на підставі емпіричних досліджень запропонувала таку ієрархію цінностей українського студентства: 1) «безпека» і «зрілість»; 2) «самовизначення»; 3) «досягнення»; 4) «соціальність»; 5) «стимулювання» і «підтримка традицій»; 6) «насолада» та «духовність»; 7) «соціальна влада»; 8) «конформізм»; 9) «соціальна культура»[42].

Проаналізувавши дослідження науковців, ми дійшли висновку, що компоненти ціннісного ставлення до суспільства і держави охоплюють різні аспекти сприйняття, усвідомлення та оцінки особистістю ролі суспільства і держави в її житті. Ці компоненти формують основу громадянської свідомості, патріотизму та соціальної відповідальності.

Основними компонентами науковці вважають:

1. Когнітивний (знаннєвий) компонент (знання та розуміння), зміст якого полягає у наступному: усвідомлення ролі суспільства і держави у житті особистості та громади; знання історії, культури, традицій, законів і державних інституцій; розуміння своїх прав, свобод та обов'язків як громадянина.

2. Емоційний (емотивний, мотиваційно-ціннісний) компонент (переживання та почуття) полягає у наступному: патріотичні почуття: любов до Батьківщини, гордість за державу; співчуття та емпатія щодо проблем суспільства; позитивна емоційна прив'язаність до національних символів, традицій і державних досягнень.

3. Мотиваційний компонент передбачає спонування до дії та забезпечує наступні прагнення особистості: бажання брати участь у суспільно значущій діяльності; мотиви соціальної взаємодії, наприклад, допомога іншим, волонтерство; прагнення до захисту та розвитку держави.

4. Ціннісний компонент передбачає сформованість переконань та принципів і полягає у наступному: визнання важливості демократичних цінностей: свободи, справедливості, рівності; орієнтація на загальнолюдські та національні цінності; поважне ставлення до прав інших людей та суспільного порядку.

5. Поведінковий (діяльнісний) компонент передбачає реалізацію ціннісних установок і правил у реальних діях та вчинках і передбачає наступне: дотримання законів та виконання громадянських обов'язків; участь у виборах, суспільних заходах, волонтерських ініціативах; активна участь у громадському житті, наприклад, участь у протестах чи акціях задля соціальних змін.

Усі компоненти, скільки б їх не було визначено у структурі досліджуваного поняття, взаємопов'язані між собою і мають комплексну дію. Когнітивний компонент формує основу для емоційного сприйняття, що, своєю чергою, мотивує людину до дій. Ціннісний компонент забезпечує стійкість переконань, а поведінковий реалізує їх у конкретних вчинках. Розвинені компоненти ціннісного ставлення до суспільства і держави сприяють вихованню громадян із активною життєвою позицією, які усвідомлюють свою роль у суспільстві та готові сприяти його розвитку.

Беручи за основу дослідження Н. Басюк, О. Гуменюк, В. Прядеїна, М.Савчина, В. Тернопільської та О. Юринця, ми визначили такі компоненти сформованості ціннісного ставлення до суспільства та держави, як: *когнітивний, емоційно-ціннісний, діяльнісний*, взявши за основу трикомпонентну структуру ціннісного ставлення до суспільства і держави, яка є найбільш поширеною та найчастіше застосовується дослідниками.

Компоненти ціннісного ставлення до суспільства і держави та їхні показники вияву визначають рівень сформованості громадянської свідомості, патріотизму та соціальної відповідальності особистості. Вони розкривають, як людина сприймає суспільство й державу, реагує на соціальні явища та діє в контексті суспільного життя (табл.2.1).

Визначені нами показники сформованості ціннісного ставлення особистості до суспільства та держави дозволили застосувати рівневий підхід до оцінювання сформованості даних показників.

Таблиця 2.1.

Компоненти сформованості ціннісного ставлення до суспільства і держави та показники їх вияву

Компоненти сформованості ціннісного ставлення до суспільства і держави	Показники вияву
Когнітивний	<p>Розуміння соціальних та державних процесів.</p> <p>Знання прав і обов'язків громадянина.</p> <p>Усвідомлення ролі суспільства і держави в особистому житті та житті громади.</p> <p>Ознайомленість із національною історією, культурою, традиціями та державними символами.</p>
Емоційно-ціннісний	<p>Почуття гордості за досягнення своєї країни.</p> <p>Емоційна прив'язаність до національних символів, традицій і культури.</p> <p>Повага до інших громадян, почуття солідарності та співчуття.</p> <p>Негативна реакція на прояви несправедливості або загрозу для держави</p> <p>Бажання допомоги суспільству або громаді.</p> <p>Прагнення до участі у волонтерських, благодійних та громадянських ініціативах.</p> <p>Готовність захищати інтереси держави, права людини, підтримувати соціальні ініціатив</p>
Діяльнісний	<p>Активна участь у громадському житті: вибори, мітинги, обговорення.</p> <p>Дотримання законів і виконання громадянських обов'язків.</p>

	Залученість до суспільно-корисної діяльності, наприклад, у громадських організаціях або волонтерстві. Відповідальне ставлення до природних ресурсів, суспільного майна, соціальних норм.
--	---

Компоненти та їхні показники можуть бути використані як основа для визначення рівня сформованості ціннісного ставлення. Їх аналіз дозволяє оцінити, наскільки особистість усвідомлює свою роль у суспільстві, виражає відповідальність і здатна до конструктивної участі у розвитку держави.

Таблиця 2.2.

Змістовно-якісна характеристика рівнів сформованості ціннісного ставлення особистості до суспільства та держави

Рівні сформованості	Змістовно-якісна характеристика рівнів
Високий	<i>Студентам цього рівня притаманні:</i> стійке ціннісне ставлення до традицій інших народів та представників етнічних та соціальних груп на основі визнання самоцінності їх культур; наявність стійких, усвідомлених мотивів та потреб у співробітництві та ефективній взаємодії з представниками інших національностей на засаді шанобливих стосунків та цілісно-активної внутрішньої міжетнічної та міжкультурної толерантності; усвідомлена мотивація прийняття менталітету та ментальності українського народу; бажання вивчати культурні надбання та традиції українського народу; любов до Батьківщини, сформованість почуттів приналежності до української нації й національної гордості; чітко виражені дієві професійні мотиви та стійке ціннісне ставлення до майбутньої професії; володіють

	<p>критичним ставленням до себе на засадах позитивної Я-концепції та адекватної самооцінки; взаємодія та спілкування з іншими людьми базується у них на переживанні з приводу почуттів Іншого та інтуїтивному каналі емпатії, що дозволяє реалізувати власний ціннісний досвід. Вони вирізняються повноцінною різноманітною діяльністю, комунікабельні у взаємодії з представниками інших національностей.</p>
Середній	<p><i>Студенти цього рівня</i> виявляють ситуативне ціннісне ставлення до традицій інших народів та представників етнічних та соціальних груп; мотивація прийняття менталітету та ментальності українського народу у них є не повною мірою усвідомленою; мотиви, пов'язані з вивченням традицій українського народу, є вибірковими; любов до своєї Батьківщини є фрагментарно вираженою; недостатньо сформованими є мотиви національної ідентичності; ставлення до майбутньої професії є ціннісним, проте не повністю усвідомленим; ставлення до себе є переважно емоційним, некритичним; взаємодія та спілкування з іншими людьми базується на співпереживанні та емоційному каналі емпатії.</p>
Низький	<p><i>Студенти характеризуються</i> несформованістю шанобливого ставлення до традицій інших народів та представників етнічних та соціальних груп; наявністю ситуативних, неусвідомлених мотивів щодо комунікації та взаємодії з представниками інших національностей; мотивація усвідомлення менталітету та ментальності українського народу є нестійкою; мотиви, пов'язані з вивченням культурних надбань та традицій українського</p>

	<p>народу є неусвідомленими; почуття любові до своєї Батьківщини є не сформованим. У студентів майже відсутній досвід діяльності та поведінки щодо комунікації та взаємодії з представниками інших національностей на основі міжетнічної, міжкультурної толерантності; слабо вираженими є уміння організувати свою діяльність суголосно базовим цінностям сучасного українського суспільства; діяльність на благо своєї Батьківщини на основі патріотизму є ситуативною. Студент не спілкується українською мовою, не зацікавлений соціальним життям національної спільноти, не виявляє свою приналежність до неї; ставлення до майбутньої професії – пасивно-виконавське, з низькою активністю та ініціативністю.</p>
--	--

Таким чином, сформовані нами на підставі аналізу наукових досліджень компоненти та показники їх вияву, а також рівні вияву ціннісного ставлення до суспільства та держави здобувачів освіти є підставою для проведення подальшого експериментального дослідження порушеної проблеми.

2.2. Педагогічні умови формування ціннісного ставлення особистості до суспільства і держави в умовах закладу фахової передвищої освіти

Система освіти в цілому виступає інструментом, який здатен сформувати, донести, осмислити та прищепити цінності особистості, що робить можливим надати вектор розвитку або суспільству, або людині. Цей процес формування системи цінностей може мати будь-які особливості або підсистеми (наприклад, політичну систему цінностей, духовність) [12].

На провідній ролі закладів освіти у процесі розвитку ціннісних орієнтацій молодого покоління наголошували у 1969 році американські дослідники К. Фельдман (K. Feldman) і Т. Ньюкомб (T. Newcomb) [64].

За переконанням науковців В. Банах, Л. Банах, освіта у закладах вищої освіти виводить студента на новий рівень, вводить до світу культури, у процесі навчання йому передаються знання про цінності, у нього формуються вміння і навички, а виховання формує його ціннісні ставлення до світу. Готуючи студентів до роботи у мінливих соціально-економічних умовах, заклад вищої освіти повинен формувати у них чіткі орієнтири життєдіяльності, вміння відділяти справжні цінності від уявних, сприймати та оцінювати складні, суперечливі явища і процеси, що відбуваються в українському суспільстві [6, с. 17].

Студенти, на думку дослідниці А. Вініченко, здобувають знання в галузі практичної професійної діяльності з професійно-орієнтовного циклу, набувають досвід у процесі науково-дослідницької діяльності. Але є й інший бік освітнього процесу — виявляється незбалансованість структурних компонентів ціннісних орієнтацій студентів. У випускників відзначається низька потреба в самоосвіті і самовдосконаленні, їхню систему ціннісних орієнтацій оснований на прагматичних цінностях, що помітно знижує спрямованість на професійне зростання в умовах інтеграції і глобалізації світового простору[16].

Рисунок 2.1. Система формування ціннісного ставлення до суспільства і держави

Саме тому в освітньому середовищі закладу фахової передвищої освіти система формування ціннісного ставлення до суспільства і держави передбачає роботу в два етапи (рис.2.1).

Педагогічні умови є важливим поняттям у педагогічних дослідженнях, яке визначає сукупність зовнішніх і внутрішніх чинників, створених для досягнення цілей навчання, виховання та розвитку особистості. У працях науковців вони розглядаються як системний підхід до організації освітнього процесу, який забезпечує його ефективність.

У науковому обігу не існує єдиного загальноприйнятого визначення поняття «педагогічні умови». Наприклад, С. Костюк визначав педагогічні умови як вплив середовища, у якому розвивається особистість, підкреслюючи значення взаємодії суб'єктів освітнього процесу [30]; В. Сухомлинський наголошував, що педагогічні умови мають враховувати індивідуальні особливості дітей та бути спрямованими на розвиток гармонійної особистості[54].

Категорія «умова» у філософській літературі виражає відношення предмета до довкілля, без яких він не може існувати, тобто умови складають те середовище, обставини, в яких він виникає, існує й розвивається.

У тлумачному словнику поняття «умова» трактується як обставини, особливості реальної дійсності, за яких відбувається або здійснюється щонебудь; сукупність даних, положення, що лежать в основі чого-небудь[57]. Дослідники А. Литвин, О. Мацейко стверджують, що педагогічні умови спеціально створюються в освітньому процесі з метою підвищення його ефективності або реалізації певних інновацій [32, с. 46].

Дослідниця О. Вознюк стверджувала, що ефективність педагогічного процесу залежить від умов, в яких він протікає. Крім того, на ефективність освітнього процесу впливають вміння педагогів створювати під час занять сприятливу морально-психологічну атмосферу [17].

До педагогічних умов, застосування яких у освітньому процесі закладу фахової передвищої освіти буде сприяти ефективному формуванню ціннісного ставлення здобувачів освіти до суспільства та держави, ми віднесли наступні:

1) *Впровадження в освітню діяльність коледжу змісту, форм та методів роботи, спрямованих на формування ціннісного ставлення особистості до суспільства та держави.*

Відповідно до першої педагогічної умови передбачено раціональне поєднання пояснювально-репродуктивних, проблемних, інтерактивних та дослідницьких методів. Таке поєднання з використанням різних груп методів і форм у їхньому взаємозв'язку та взаємодоповненні одночасно впливає на свідомість, діяльність, поведінку студентів, на їхні мотиви, інтереси, потреби.

Необхідно зазначити, що у процесу формування ціннісного ставлення до суспільства та держави провідну роль відведено активним методам, що дозволяє якнайкраще розкривати громадянські аспекти навчального матеріалу, формувати у молоді життєві цінності, розвивати у неї критичне мислення і громадянські якості.

Також потрібно забезпечити участь студентської молоді у проведенні дослідницьких робіт з акцентом на питання духовного вдосконалення особистості, формування відповідальності, громадської активності. В процесі такої діяльності найбільше проявляються ціннісні орієнтації молоді, а також формується установка на саморозвиток і самоосвіту, самоорганізованість, самодисципліну, самоконтроль та інші важливі особистісні якості. Зазначимо, що закладам освіти необхідно створювати інтерактивне середовище з позитивною, психологічно комфортною атмосферою, в якому студенти і викладачі є рівноправними, рівнозначними суб'єктами освітнього процесу.

Інтерактивне середовище надає можливість учасникам освітнього процесу працювати як співорганізатори, обмінюватися рольовими функціями

в освітній взаємодії, підтримувати постійний навчальний діалог з метою створення продукту пізнання, який доповнений особистісним вкладом кожного учасника.

Важливу роль також відіграє використання міждисциплінарного підходу, який спрямовано на розширення життєвого світогляду учнів і студентів, на формування здатності у них нестандартно мислити, розв'язувати проблеми будь-якого характеру, що виникають на межі різних галузей знань.

Актуалізація міжпредметних зв'язків в освітньому процесі стимулює розвиток духовних потреб молодшої людини як члена суспільства, формує її життєві принципи, підвищує теоретичний та загальнокультурний рівень, розвиває здатність до саморозвитку та самовдосконалення, сприяє розвитку нових способів мислення та діяльності. Крім того, освітній процес у закладах освіти потребує доповнення змісту освітніх програм гуманітарного циклу пізнавальною інформацією про моральний світ людини як члена суспільства, а також використання виховних технологій у поєднанні з базовими знаннями для формування духовно-моральних цінностей, притаманних цивілізованому, демократичному суспільству. Також необхідно створювати та впроваджувати навчальні спецкурси, спрямовані на вивчення морально-етичної та національної культури українського суспільства та розкриття особливостей розвитку особистості у духовній сфері. Ця специфіка сприятиме становленню інтелекту, формуванню культурної обізнаності особистості студента.

2) Формування спрямованості студентів на саморозвиток.

Саморозвиток визначає рівень самореалізації особистості в життєдіяльності. Здатність і бажання займатися саморозвитком значною мірою залежать від якостей особистості, що формуються в соціальному середовищі та залежать від сприймання та засвоєння людиною моральних, етичних, соціальних норм і цінностей. Вирішальне значення для такого сприйняття має досвід особистості, який визначає якісно-кількісні параметри

світогляду. А отже і вибору життєвих цілей та здатності до самоуправління особистості, формування спрямованості [26, с. 374].

За своєю природою саморозвиток є вольовим процесом. Чим сильніше у людини розвинена воля, тобто здатність змусити себе досягти намічених цілей, долаючи будь-які перешкоди, тим більшою є здатність особистості до саморозвитку. У процесі саморозвитку студента, на думку О. Дубасенюк, викладач коледжу має відігравати роль фасилітатора та каталізатора самостійної вольової діяльності [21, с. 125].

Необхідно зазначити, що в саморозвитку особистості відіграє велику роль мотивація, як процес, який стимулює до діяльності у реалізації поставлених цілей.

Крім того, цесукупність зовнішніх (стимулів) та внутрішніх (мотивів) чинників, які спонукають особистість до свідомого вибору у поведінці, у будь-якій діяльності та надають можливості для планомірної реалізації цілей. Ця спрямованість у процесі саморозвитку змінюється на вміння свідомо обирати напрями особистісного та професійного розвитку та ефективно скеровувати намагання, наполегливість, почуття на визначений шлях для формування ціннісних орієнтацій особистості.

3) Підвищення рівня науково-методичної підготовленості педагогів освітніх закладів щодо формування ціннісного ставлення у студентів до суспільства та держави. Відповідно до третьої педагогічної умови передбачено неперервне підвищення кваліфікації педагогічних працівників, що є складовою частиною всієї освітньої системи і спрямоване на узагальнення досвіду професійної майстерності викладачів з урахуванням найновіших досягнень науки і техніки, поглиблення й оновлення знань у галузі спеціальних дисциплін, активних методів і нових технологій навчання, педагогіки і психології [62, с.10].

У соціально-економічних умовах сьогодення актуалізувалася роль дистанційного навчання з використанням сучасних інформаційно-комунікаційних технологій та цифровізація освітнього середовища для

удосконалення системи підвищення кваліфікації педагогічних працівників. Наприклад, Перша дистанційна платформа громадянської освіти від Відкритого Університету Майдану (ВУМ), «Prometheus» та інші дають можливість пройти навчальні курси, сформовані з відеолекцій, практичних завдань та контрольних запитань (для перевірки набутих знань).

Таку можливість надає спеціально організована система науково-методичної роботи, яку характеризує наявність будь-яких індивідуальних форм роботи за вільним вибором педагога; масові форми – конференції, семінари, педагогічні читання тощо, під час яких розглядаються питання педагогічної теорії та практики виховної роботи зі студентами, обговорюються результати експериментальної та дослідницької роботи щодо формування духовно-моральних цінностей.

Із застосуванням інноваційних виховних технологій в освітньому процесі постійно оновлюються методичні прийоми в професійній діяльності педагога і створюються умови для стимулювання творчої активності, ініціативи, цілеспрямованості та наполегливості. Особлива роль у підвищенні рівня науково-методичної підготовленості педагогів належить самоосвіті, яка передбачає удосконалення теоретичних знань, професійної компетентності вчителя; оволодіння новими формами, прийомами навчання й виховання; вивчення та впровадження у практику перспективного педагогічного досвіду, новітніх досягнень педагогіки та психології, нових педагогічних технологій; розвиток особистісних здібностей, професійних компетентностей.

Таким чином, кожна з визначених нами педагогічних умов спрямована на формування у студентів ціннісного ставлення до суспільства та держави. Необхідно підкреслити, що кожна окремо взята умова не може повністю забезпечити окерслений процес, і тільки їх сукупність забезпечує ефективність цього процесу в системі роботи закладів освіти та дозволяє підготувати здобувачів освіти до активного суспільного та громадянського життя.

Висновки до розділу 2

У другому розділі ми виконали наступні завдання: визначили компонентну структуру ціннісного ставлення особистості до суспільства і держави; окреслили педагогічні умови формування ціннісного ставлення особистості до суспільства і держави в умовах закладу фахової передвищої освіти.

У результаті виконання поставлених завдань ми дійшли до наступних висновків. Компонентами ціннісного ставлення до суспільства та держави є наступні: *когнітивний, емоційно-ціннісний, діяльнісний*. Кожен компонент реалізується у певних показниках вияву та має ступені вираженості у конкретної особистості (високий, середній, низький).

На підставі аналізу наукових психолого-педагогічних досліджень та вивчення практики освітньої діяльності закладів освіти з дотичної до нашої теми дослідження проблематики ми виокремили та аргументували педагогічні умови формування ціннісного ставлення до суспільства та держави у студентів закладів фахової передвищої освіти: 1) впровадження в освітню діяльність коледжу змісту, форм та методів роботи, спрямованих на формування ціннісного ставлення особистості до суспільства та держави; 2) формування спрямованості студентів на саморозвиток; 3) підвищення рівня науково-методичної підготовленості педагогів освітніх закладів щодо формування ціннісного ставлення у студентів до суспільства та держави.

РОЗДІЛ III. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ ДО СУСПІЛЬСТВА І ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ЗАКЛАДУ ФАХОВОХ ПЕРЕДВИЩОЇ ОСВІТИ

3.1. Організація емпіричного дослідження. Підбір діагностичного інструментарію

Формування ціннісного ставлення особистості до суспільства і держави є одним із ключових завдань сучасної освіти, зокрема в умовах соціальних трансформацій, глобалізації та розвитку демократичних процесів. Заклади фахової передвищої освіти відіграють важливу роль у становленні громадянської свідомості та морально-етичних якостей молоді, яка є основою розвитку суспільства і держави.

В умовах сьогодення, коли молодь активно інтегрується у суспільне та професійне життя, особливо важливе місце посідає необхідність формування у студентів усвідомленого та відповідального ставлення до суспільних і державних цінностей, включаючи повагу до законів, соціальну активність, готовність до участі в громадському житті. Проте рівень сформованості ціннісного ставлення у сучасних студентів не завжди відповідає очікуванням суспільства, що зумовлює потребу у розробці ефективних методик його діагностики та розвитку.

Метою емпіричного дослідження є виявлення особливостей формування ціннісного ставлення студентів закладів фахової передвищої освіти до суспільства і держави, а також розробка рекомендацій для удосконалення виховного процесу.

Завдання дослідження:

1. Виявити рівень сформованості ціннісного ставлення у студентів фахової передвищої освіти.

2. Проаналізувати вплив соціальних, освітніх та культурних чинників на формування ціннісного ставлення.
3. Розробити рекомендації для педагогів щодо формування у студентів відповідального ставлення до суспільства і держави.

Етапи емпіричного дослідження:

I. Підготовчий етап

1. Визначення цільової групи (студенти 1-3 курсів закладів фахової передвищої освіти).
2. Розробка методології та діагностичного інструментарію.

II. Дослідницький етап

Проведення основного дослідження, включаючи:

- анкетування студентів:

для визначення ціннісних орієнтацій (мотиваційно-ціннісний компонент) студентів нами була використана методика «Ціннісні орієнтації» М. Рокіча (додаток А);

опитування з оцінки громадянської ідентичності (когнітивний компонент) (додаток Б);

спостереження за поведінковими проявами ціннісного ставлення у реальних освітніх ситуаціях (поведінковий компонент).

III. Аналітичний етап

1. Обробка та інтерпретація даних.
2. Аналіз результатів опитування студентів.

IV. Заключний етап

1. Розробка рекомендацій щодо формування ціннісного ставлення здобувачів освіти до суспільства та держави у закладах фахової передвищої освіти.
2. Підготовка матеріалу за результатами дослідження.

Методи дослідження:

- *теоретичні методи*: аналіз і синтез наукової літератури з питань ціннісного ставлення, ціннісних орієнтацій, громадянської освіти,

виховання; теоретичне моделювання процесу формування ціннісного ставлення;

- *емпіричні методи*: анкетування (вивчення ставлень, мотивів, громадянської позиції); методики діагностики ціннісних орієнтацій (М. Рокича [65]); спостереження (фіксація поведінкових проявів);
- *статистичні методи*: обробка та узагальнення отриманих даних (використання програмного забезпечення для аналізу результатів анкетування та тестування).

Очікувані результати дослідження:

1. Визначення рівнів сформованості ціннісного ставлення студентів до суспільства і держави.
2. Встановлення ключових факторів, які впливають на процес формування ціннісного ставлення.
3. Розробка практичних рекомендацій для вдосконалення виховного процесу в закладах фахової передвищої освіти.
4. Створення дієвих механізмів залучення студентів до активного громадянського життя.

Таким чином, результати цього дослідження сприятимуть формуванню активної громадянської позиції, морально-етичних цінностей у студентській молоді та їхньої готовності до ефективної участі у житті суспільства і держави.

Формувальний етап експериментального дослідження є ключовим у процесі впровадження авторських педагогічних методик, програм чи підходів, спрямованих на формування ціннісного ставлення студентів до суспільства і держави. Цей етап передбачає безпосередній вплив на учасників експерименту з метою перевірки ефективності розроблених інструментів впливу та аналізу змін у їхніх ціннісних орієнтаціях і ставленнях.

Мета формувального етапу: розробка, впровадження та оцінка ефективності педагогічних засобів, спрямованих на формування у студентів ціннісного ставлення до суспільства і держави, а також вивчення динаміки змін під впливом експерименту.

Завдання формувального етапу:

1. Впровадити педагогічну програму, орієнтовану на формування ціннісного ставлення до суспільства і держави.
2. Визначити ефективність запропонованих методик через аналіз змін у поведінкових, емоційних та когнітивних аспектах студентів.
3. Забезпечити активну участь студентів у експериментальних заходах (тренінги, дискусії, соціальні проєкти тощо).
4. Проаналізувати результати впливу за допомогою якісних і кількісних методів дослідження.

Характеристика експериментальної програми: експериментальна програма формувального етапу включає наступні компоненти:

1. Навчально-виховні заходи: тематичні лекції та бесіди, спрямовані на ознайомлення студентів із соціальними, державними та морально-етичними цінностями (додаток В).
2. Дискусії з актуальних соціальних проблем (роль молоді у суспільстві, поняття громадянського обов'язку, важливість дотримання законів тощо) (додаток Г).
3. Практична діяльність:
 - організація волонтерських акцій, участь у суспільних ініціативах, що дозволяють студентам практично реалізувати цінності, про які йдеться у теоретичних заняттях;
 - проведення рольових ігор та тренінгів на розвиток громадянської активності, відповідальності та соціальної свідомості (додаток Д);
 - культурно-просвітницькі заходи: екскурсії до державних установ, музеїв, участь у культурних заходах, що сприяють формуванню поваги до історії та традицій держави;
 - розвиток навичок критичного мислення, емпатії, уміння аналізувати суспільні процеси.

Підвищення рівня громадянської компетентності через інтерактивні методи навчання (робота в групах, мозкові штурми, кейс-методи).

Етапи формувального експерименту:

I. Підготовчий етап

- Розробка педагогічної програми.
- Підготовка викладачів і кураторів до проведення заходів.
- Ознайомлення студентів із метою і завданнями програми.

II. Основний етап

- Реалізація педагогічних впливів через організацію та проведення лекцій, тренінгів, практичних занять, дискусій і культурних заходів.
- Постійний моніторинг залучення студентів до активностей та їхньої реакції на впроваджувані заходи.

III. Контрольний етап

- Аналіз змін у рівні сформованості ціннісного ставлення у студентів.

Методи роботи на формувальному етапі

1. Педагогічний вплив: використання інтерактивних методів (дискусії, групова робота, дебати).
2. Інтеграція громадянської тематики у навчальні предмети.
3. Соціальна активність: залучення студентів до волонтерських та соціальних проєктів, організація зустрічей з громадськими діячами та представниками влади.

IV. Рефлексія

- Обговорення результатів кожного заходу, аналіз досягнень і труднощів.
- Формування у студентів здатності оцінювати власну участь у суспільному житті.
- Оцінка результатів формувального етапу

Ефективність формувального етапу оцінюється через:

1. Кількісні методи: порівняння результатів діагностики до і після впливу (за методикою М. Рокича, громадянської ідентичності тощо); аналіз анкетування, де відображаються зміни у ставленні студентів до суспільних і державних цінностей.

2. Якісні методи: спостереження за поведінковими змінами студентів у процесі участі в проєктах і заходах; інтерв'ю та фокус-групи зі студентами для виявлення їхнього суб'єктивного сприйняття впливу програми.
3. Емпіричні показники: активність студентів у соціальних ініціативах; зростання рівня громадянської свідомості та відповідальності, виявленого у їхніх діях і судженнях.

Очікувані результати формувального етапу є підвищення рівня ціннісного ставлення студентів до суспільства і держави; формування у студентів громадянської активності, соціальної відповідальності, емпатії; розробка та апробація педагогічних рекомендацій для впровадження у виховний процес.

3.2. Аналіз та інтерпретація отриманих експериментальних даних

Упродовж констатувального етапу експериментального дослідження ми визначились із методиками, базою дослідження та вибіркою групи реципієнтів.

База дослідження: студенти – здобувачі освіти рівня фахового молодшого бакалавра 3 курсу спеціальності 201 Агрономія - 32 особи.

Аналізуючи отримані відповіді від респондентів стосовно методики М. Рокича [65] «Ціннісні орієнтації», нам вдалося констатувати, які цінності студенти вважають найважливішими.

Отримані відповіді респондентів стосовно термальних цінностей за методикою М. Рокича «Ціннісні орієнтації» наведено нами у табл. 3.1.

Таблиця 3.1.

Відповіді респондентів стосовно Термальних цінностей за методикою М. Рокича «Ціннісні орієнтації»

Цінність	Кількість осіб	у %
Активне діяльне життя	20	62,5%

Життєва мудрість	15	46,9%
Здоров'я	25	78,1%
Цікава робота	18	56,3%
Краса природи і мистецтва	10	31,3%
Любов	22	68,8%
Матеріально забезпечене життя	17	53,1%
Наявність хороших і вірних друзів	16	50%
Суспільне покликання	12	37,5%
Пізнання	14	43,8%
Продуктивне життя	11	34,4%
Розвиток	13	40,6%
Розваги	8	25%
Свобода	19	59,4%
Щасливе сімейне життя	24	75%
Щастя інших	9	28,1%
Творчість	12	37,5%
Впевненість у собі	15	46,9%

Аналізуючи відповіді стосовно блоку «Термінальні цінності (Список А)» нам вдалося встановити, що здоров'я – найбільш популярна цінність, яку обрали 25 студентів (78%). Це свідчить про високу значущість фізичного і психічного добробуту.

Щасливе сімейне життя – також має високу популярність – цю категорію обрало 24 особи (75%). Студенти вбачають гармонію в міцних сімейних стосунках.

Любов – важлива для 22 учасників (69%), що підкреслює потребу в духовній та фізичній близькості з іншими.

Активне діяльне життя і Свобода – обрані 20 особами (62%) і 19 осіб (59%) відповідно. Це свідчить про прагнення до насиченого, незалежного і самостійного життя.

Інші популярні цінності включають цікаву роботу – 18 осіб (56%), матеріальне забезпечення – 17 осіб (53%), а також хороших друзів – 16 осіб (50%).

Менш популярними, але все ще важливими, були розвиток – 13 осіб (41%), пізнання – 14 осіб (44%), та життєва мудрість – 15 осіб (47%). Рідше обирали

розваги – 8 осіб (25%) та щастя інших – 9 осіб (28%), що може свідчити про індивідуалістичний підхід більшості студентів. Графічно дані наведено на рис.3.1.

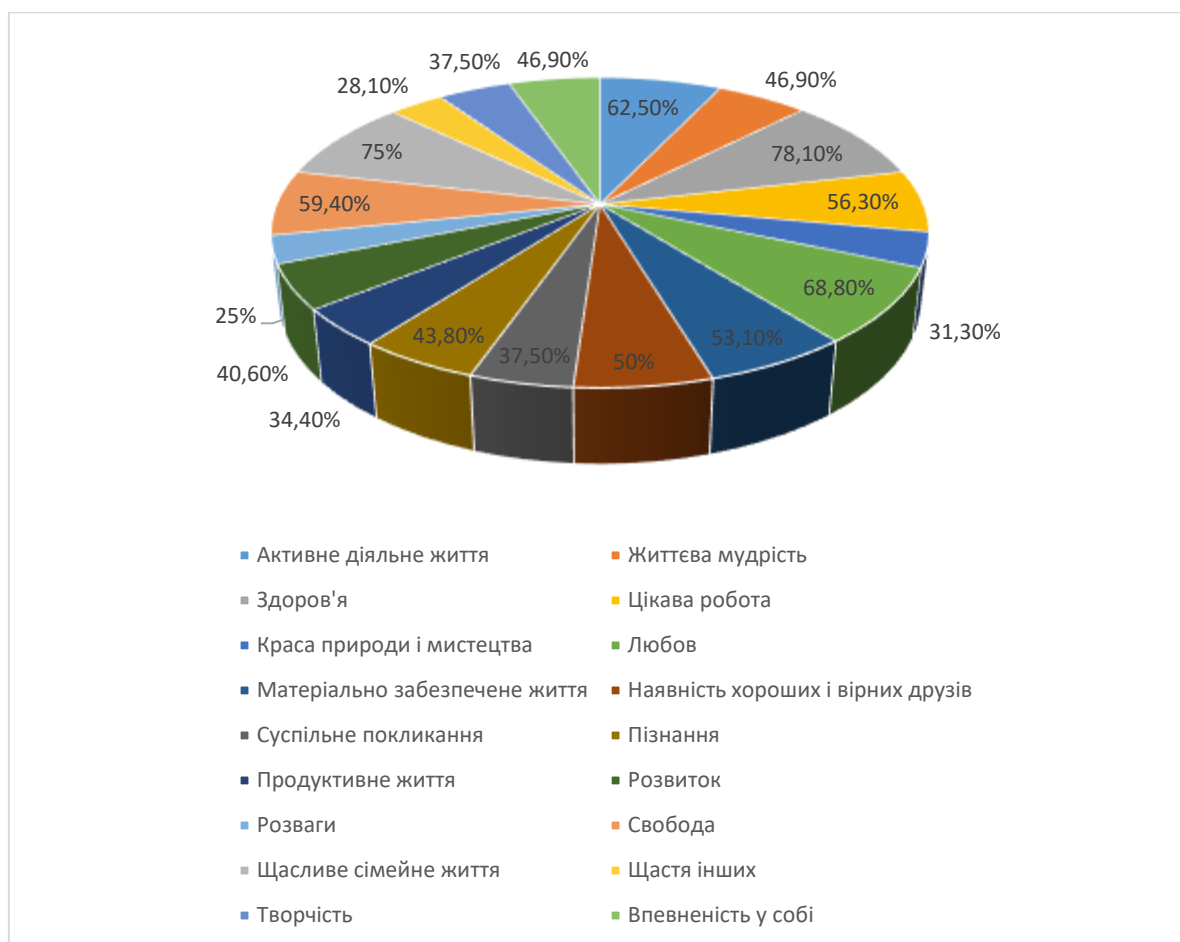

Рисунок 3.1. Відповіді респондентів стосовно Термальних цінностей за методикою М. Рокича «Ціннісні орієнтації»

Отримані відповіді респондентів стосовно Інструментальних цінностей за методикою М. Рокича «Ціннісні орієнтації» наведено нами у табл. 3.2.

Таблиця 3.2.

Відповіді респондентів стосовно Інструментальних цінностей за методикою М. Рокича «Ціннісні орієнтації»

Цінність	Кількість осіб	у %
Акуратність	10	31,3%
Вихованість	12	37,5%
Високі запити	9	28,1%

Життєрадісність	22	68,8%
Старанність	18	56,3%
Незалежність	16	50%
Непримиренність	8	25%
Освіченість	14	43,8%
Відповідальність	21	65,6%
Раціоналізм	15	46,9%
Самоконтроль	11	34,4%
Сміливість	19	59,4%
Тверда воля	20	62,5%
Терпимість	12	37,5%
Широта поглядів	13	40,6%
Чесність	24	75%
Ефективність у справах	15	46,9%
Чуйність	17	53,1%

Аналізуючи відповіді стосовно блоку «Інструментальні цінності (Список Б)» нам вдалося встановити, що чесність – найважливіша цінність для студентів, її обрали 24 особи (75%). Це говорить про високу потребу в щирості та правдивості.

Життєрадісність – обрана 22 студентами (69%) і відповідальність – 21 студентом (66%) також дуже популярні, що відображає позитивне ставлення до життя та прагнення до виконання своїх обов'язків.

Тверда воля – важлива для 20 студентів (63%) та сміливість – для 19 студентів (59%), що свідчить про рішучість і бажання відстоювати свої переконання. Старанність, чуйність і незалежність набрали 18, 17 і 16 голосів відповідно (50-56%), демонструючи значущість самостійності, дисципліни та турботи про інших. Інші цінності, як-от раціоналізм (15 голосів, 47%), освіченість (14 голосів, 44%), і широта поглядів (13 голосів, 41%), менш популярні, але все ж їх обрали значна кількість студентів.

Найменш затребуваними цінностями стали непримиренність до недоліків (8 голосів, 25%) та акуратність (10 голосів, 31%), що може свідчити про зниження уваги до строгого порядку і критичного ставлення до себе та інших. Графічно дані наведено на рис.3.2.

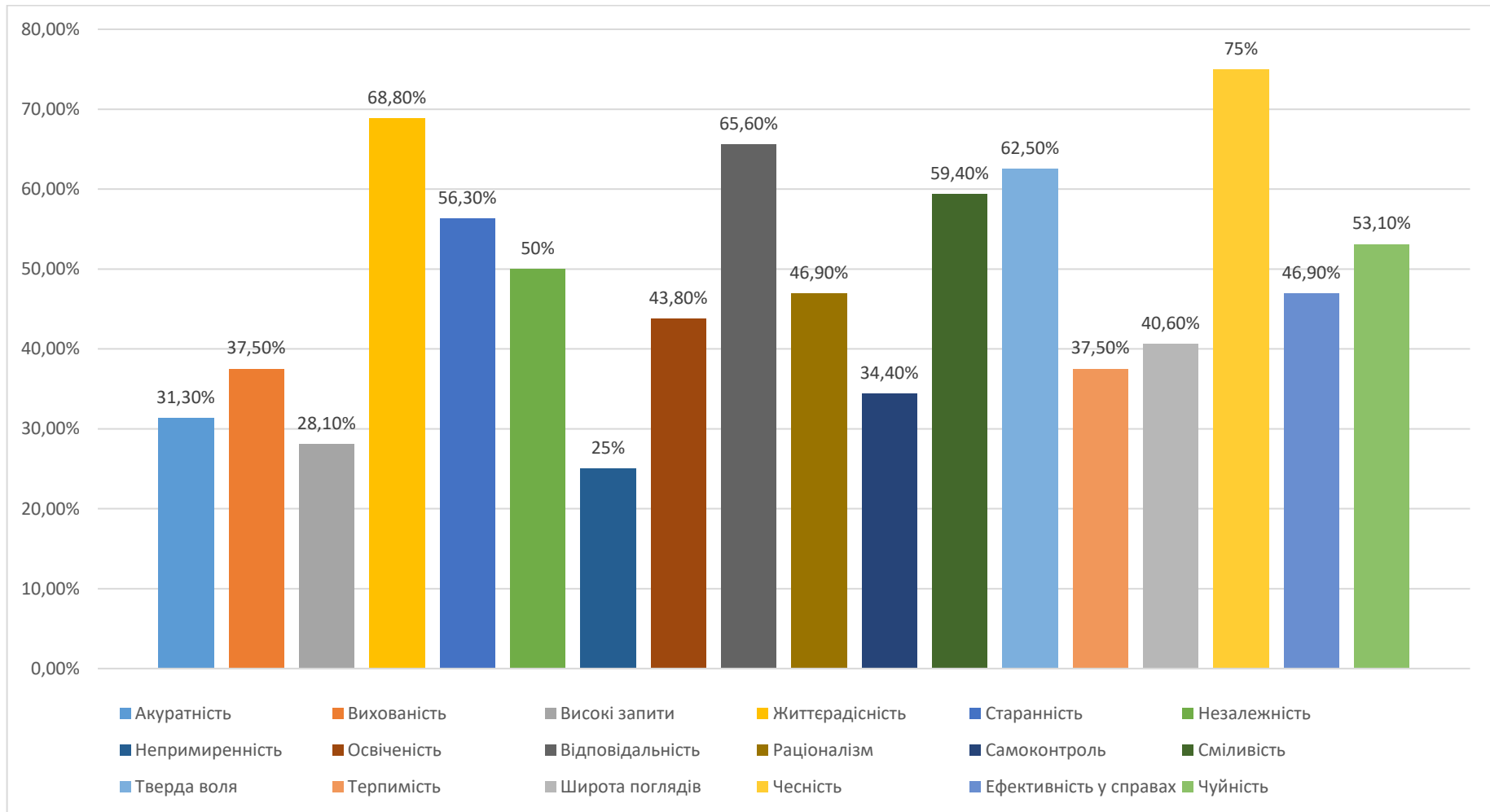

Рисунок 3.2. Відповіді респондентів стосовно ранжування інструментальних цінностей за методикою М. Рокича «Ціннісні орієнтації»

Аналізуючи відповіді студентів щодо опитувальника з вивчення ставлень, мотивів та громадянської позиції студентів нами з'ясовано, що на питання «Чи маєте ви досвід участі в громадських або волонтерських ініціативах?» варіант «так» обрало 18 осіб (56%), ні – 14 осіб (44%). Графічно дані наведено на рис.3.3.

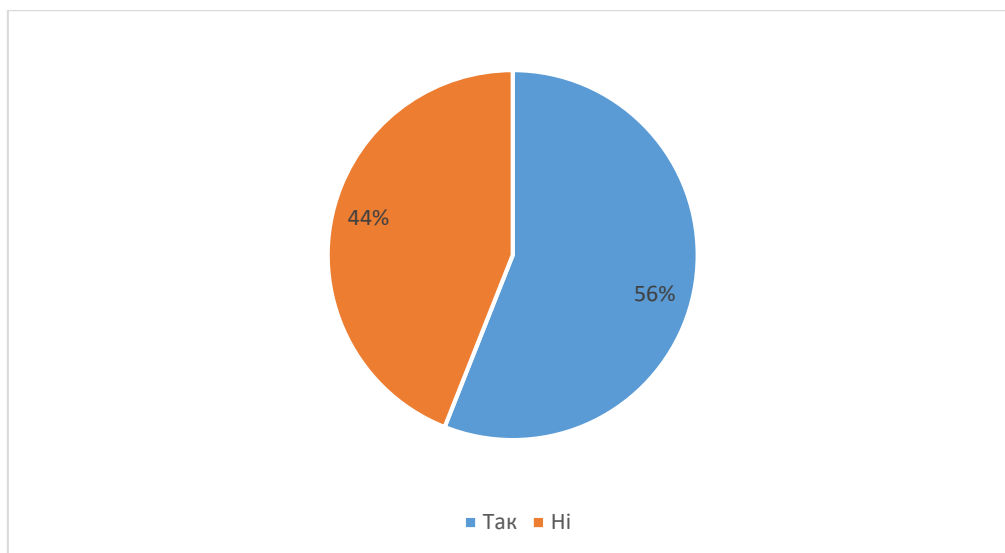

Рисунок 3.3. Відповіді респондентів на питання «Чи маєте ви досвід участі в громадських або волонтерських ініціативах?»

Отже, понад половини студентів мають досвід громадської активності, що свідчить про їхню залученість до суспільного життя.

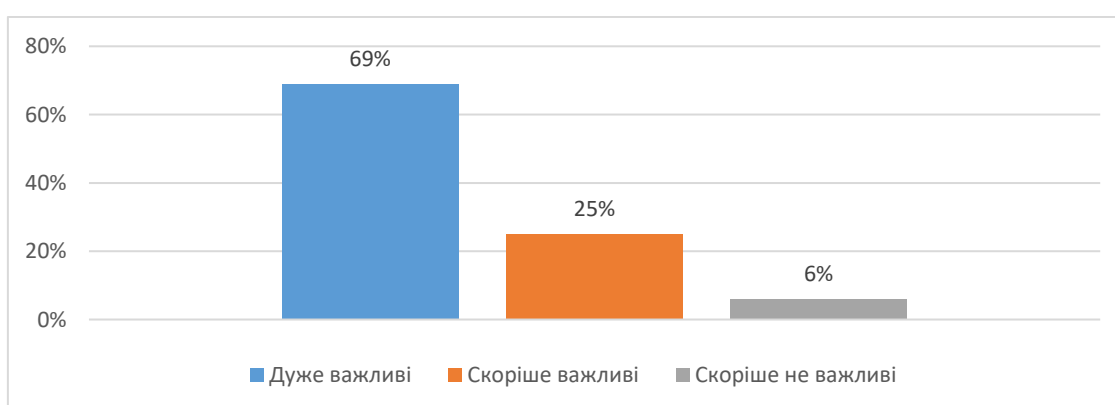

Рисунок 3.4. Відповіді респондентів на питання «Наскільки важливими для вас є цінності співпраці та взаємодопомоги в суспільстві?»

На питання «Наскільки важливими для вас є цінності співпраці та взаємодопомоги в суспільстві?» нами отримані наступні відповіді: дуже важливі: 22 особи (69%), скоріше важливі: 8 осіб (25%), скоріше не важливі: 2 особи (6%), зовсім не важливі: 0 осіб (0%). Графічно дані наведено на рис.3.4.

Отже, співпраця та взаємодопомога мають високу цінність серед студентів.

На питання «Як ви оцінюєте рівень довіри між людьми у сучасному суспільстві?» респонденти дали такі відповіді: високий: 3 особи (9%), середній: 15 осіб (47%), низький: 12 осіб (38%), не можу відповісти: 2 особи (6%). Графічно дані наведено на рис.3.5.

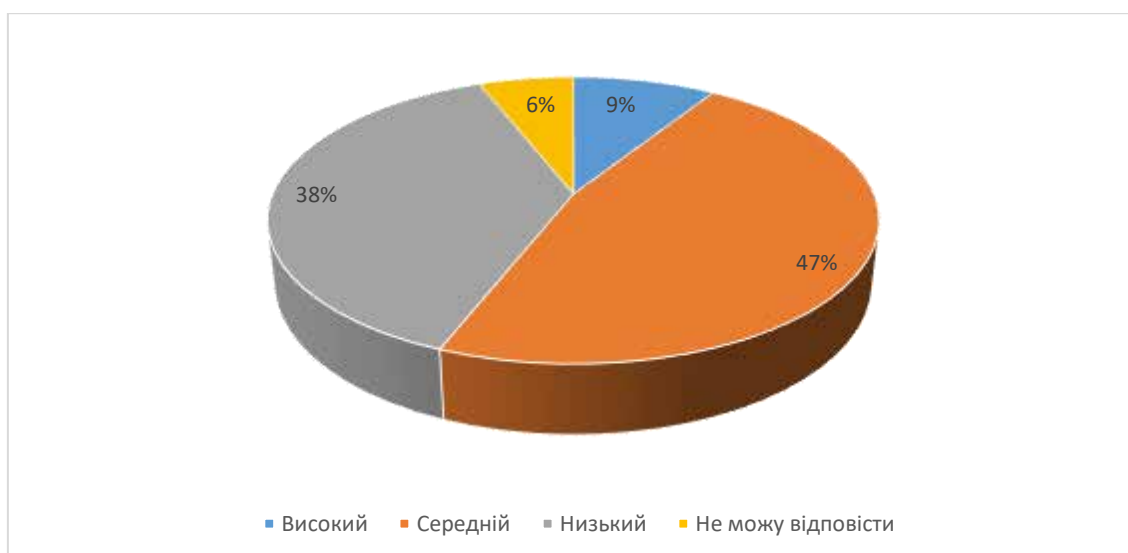

Рисунок 3.5. Відповіді респондентів на питання «Як ви оцінюєте рівень довіри між людьми у сучасному суспільстві?»

Отже, більшість студентів вважають рівень довіри між людьми середнім або низьким.

Питання «Чи вважаєте ви, що молодь може вплинути на вирішення суспільних проблем?» отримало такі варіанти відповідей респондентів «так, однозначно: 20 осіб (63%), скоріше так: 8 осіб (25%), скоріше ні: 3 особи (9%), ні: 1 особа (3%). Графічно дані наведено на рис.3.6.

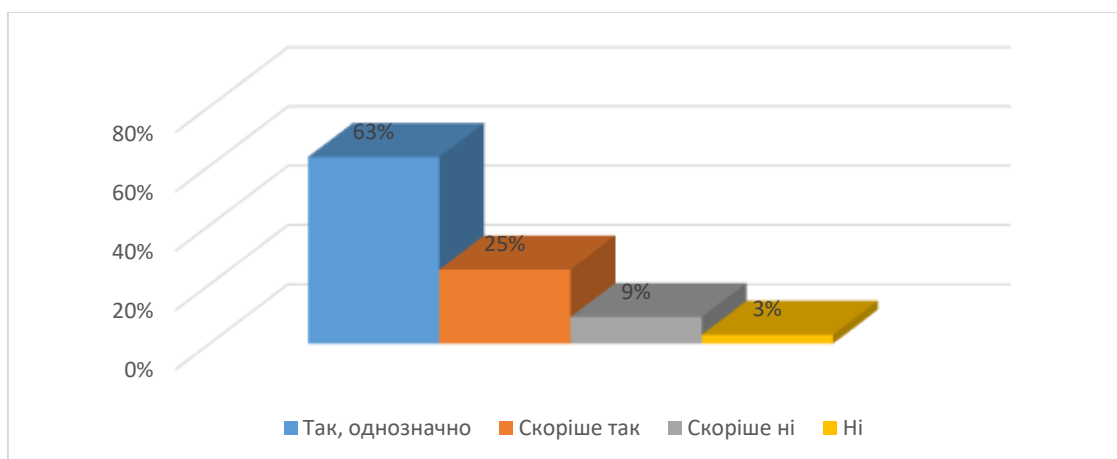

Рисунок 3.6. Відповіді респондентів на питання «Чи вважаєте ви, що молодь може вплинути на вирішення суспільних проблем?»

Отже, студенти оптимістично оцінюють здатність молоді впливати на суспільство.

На питання «Як ви оцінюєте свою обізнаність про закони та права громадянина України?» дуже добре обізнані – 5 осіб (16%), добре обізнані – 12 осіб (38%), частково обізнані – 10 осіб (31%), не обізнані 5 осіб (16%). Графічно дані наведено на рис.3.7.

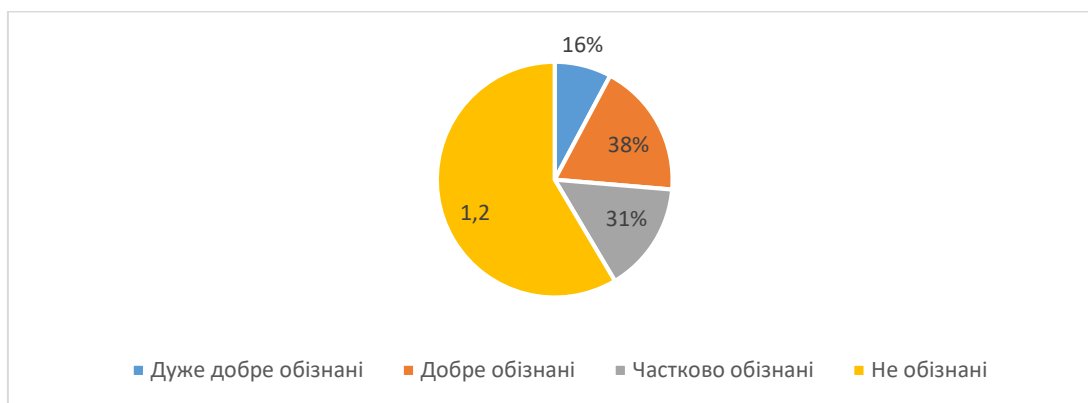

Рисунок 3.7. Відповіді респондентів на питання «Як ви оцінюєте свою обізнаність про закони та права громадянина України?»

Отже, лише третина студентів добре обізнані про свої права та закони, іншим потрібна додаткова освіта.

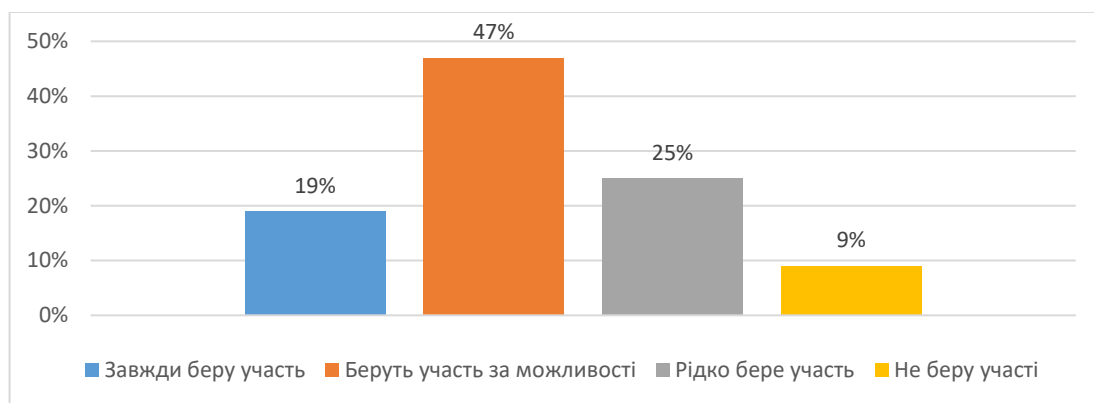

Рисунок 3.8. Відповіді респондентів на питання «Як ви ставитесь до участі в державних ініціативах?»

На питання «Як ви ставитесь до участі в державних ініціативах?» завжди беру участь: 6 осіб (19%), беру участь за можливості: 15 осіб (47%), рідко беру участь: 8 осіб (25%), не беру участі: 3 особи (9%). Графічно дані наведено на рис.3.8.

Отже, майже половина студентів беруть участь у державних ініціативах за можливості.

На питання «Як би ви охарактеризували свої почуття до держави?»: гордий(а) за свою країну: 10 осіб (31%), складно сказати: 12 осіб (38%), нейтрально: 6 осіб (19%), негативно ставлюся: 4 особи (12%). Графічно дані наведено на рис.3.9.

Рисунок 3.9. Відповіді респондентів на питання «Як би ви охарактеризували свої почуття до держави?»

Отже, думки студентів про державу розділилися, значна частина відчуває змішані емоції.

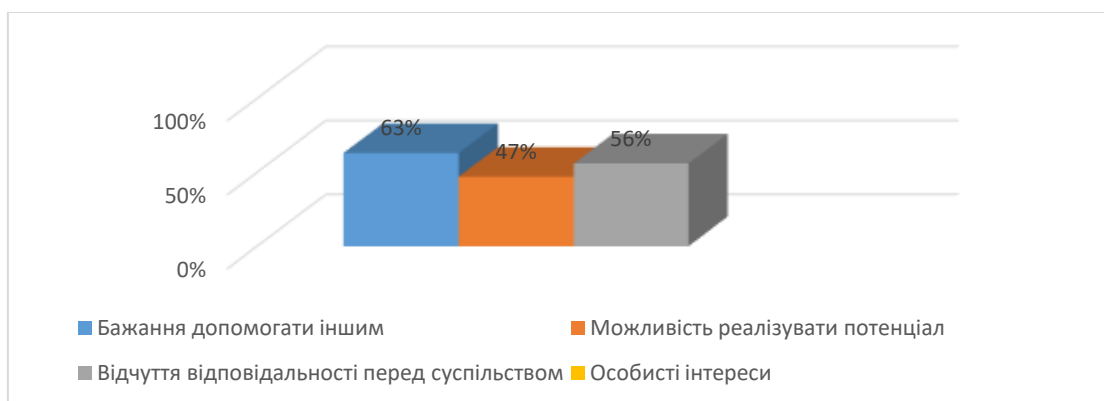

Рисунок 3.10. Відповіді респондентів на питання «Що мотивує вас до участі у суспільному житті?»

Мотивує до участі у суспільному житті бажання допомогти іншим 20 осіб (63%), можливість реалізувати потенціал 15 осіб (47%), відчуття відповідальності перед суспільством 18 осіб (56%), особисті інтереси 10 осіб (31%). Графічно дані наведено на рис.3.10.

Отже, головними мотиваторами є альтруїзм і почуття відповідальності.

На питання «Як часто ви берете участь у соціальних або волонтерських ініціативах?» регулярно 8 осіб (25%), інколи: 12 осіб (38%), рідко: 8 осіб (25%), ніколи: 4 особи (12%). Графічно дані наведено на рис.3.11.

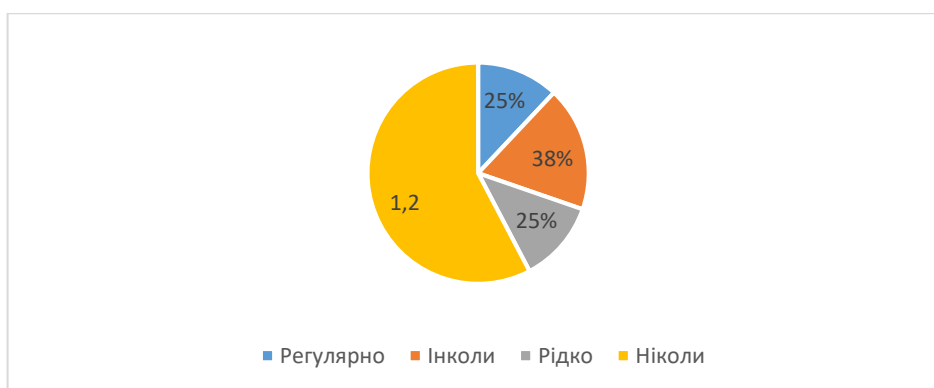

Рисунок 3.11. Відповіді респондентів на питання «Як часто ви берете участь у соціальних або волонтерських ініціативах?»

Отже, понад третина студентів залучаються до волонтерства хоча б час від часу.

Вважає себе активним громадянином 20 осіб (63%), ні – 12 осіб (37%).
Графічно дані наведено на рис.3.12.

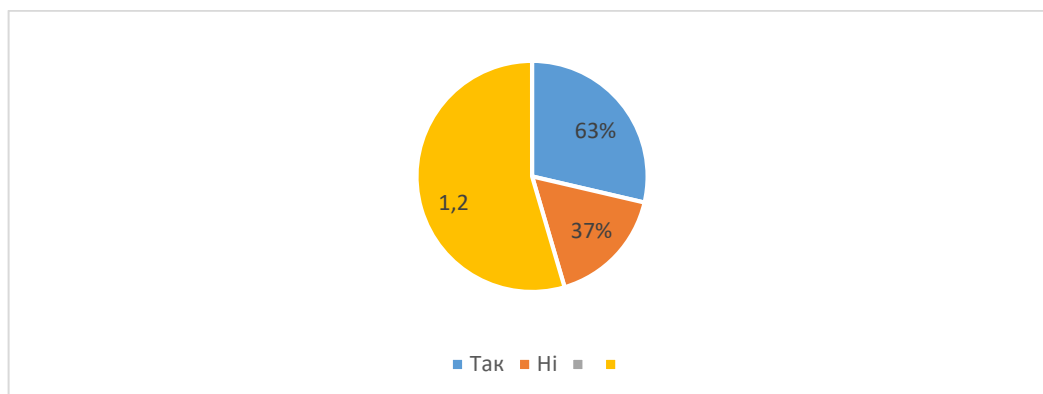

Рисунок 3.12. Відповіді реципієнтів на питання «Чи вважаєте ви себе активним громадянином?»

Отже, більшість студентів вважають себе активними громадянами.

На питання «Які з наведених цінностей є для вас найважливішими?» свободу обрало 18 осіб (56%), справедливість 16 осіб (50%), відповідальність 14 осіб (44%), демократія 12 осіб (38%), соціальна рівність 10 осіб (31%), економічна стабільність 15 осіб (47%), розвиток культури та освіти 20 осіб (63%). Графічно дані наведено на рис.3.13.

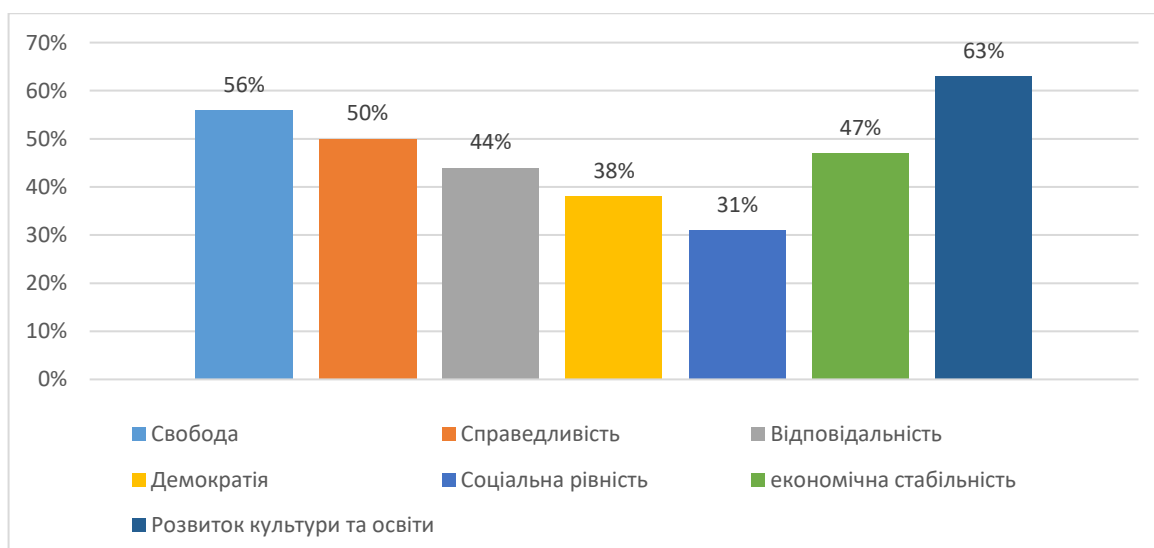

Рисунок 3.13. Відповіді респондентів на питання «Чи вважаєте ви себе активним громадянином?»

Отже, студенти найбільше цінують свободу, розвиток культури та економічну стабільність.

Рисунок 3.14. Відповіді респондентів на питання «Що, на вашу думку, є найважливішим у суспільстві?»

Найважливішим у суспільстві, на думку 20 осіб (63%) є дотримання прав і свобод людини, громадянська відповідальність – 15 осіб (47%), ефективна робота державних інституцій – 12 осіб (38%), інше: 2 особи (6%). Графічно дані наведено на рис.3.14.

Отже, права і свободи людини – найважливіша цінність для студентів.

Рисунок 3.15. Відповіді реципієнтів на питання «Що, на вашу думку, є найважливішим у суспільстві?»

На питання «Як ви оцінюєте роль освіти у формуванні громадянської свідомості?» варіант «дуже важлива» обрало 25 осіб (78%), скоріше важлива – 6 осіб (19%), скоріше не важлива – 1 особа (3%), не важлива 0 осіб (0%). Графічно дані наведено на рис.3.15.

Таким чином, можемо зробити висновок, що студенти одноставно визнають вагомість освіти у формуванні громадянської свідомості, патріотизму, ціннісного ставлення до суспільства та держави.

3.3. Методичні рекомендації щодо формування у здобувачів освіти відповідального ставлення до суспільства і держави

Формування відповідального ставлення до суспільства і держави у студентів є важливим завданням, яке сприяє розвитку активної громадянської позиції, усвідомлення власної ролі у соціальних процесах та зміцненню демократичних цінностей. Нами розроблена детальна стратегія формування у здобувачів освіти ціннісного ставлення до суспільства та держави:

1. Створення освітнього середовища, яке сприяє формуванню громадянських компетентностей

Освітнє середовище повинно бути відкритим, інтерактивним і сприяти формуванню у студентів громадянської свідомості. Основні аспекти:

1.Інтерактивні методи навчання.

Використання дискусій, дебатів, рольових ігор, які дозволяють студентам відчувати реальні життєві ситуації, що стосуються соціальної відповідальності.

2.Проектна діяльність

Залучення студентів до розробки й реалізації соціальних проєктів, наприклад, ініціатив щодо допомоги місцевим громадам.

3.Волонтерство

Сприяння участі студентів у волонтерських програмах через партнерство із громадськими організаціями.

2. Виховання через приклад

1. Особистий приклад педагогів

Викладачі повинні демонструвати активну громадянську позицію, брати участь у громадських ініціативах, подаючи студентам позитивний приклад.

2. Залучення до зустрічей із громадськими діячами

Організація зустрічей із активістами, політиками, волонтерами для ознайомлення студентів з їхнім досвідом у вирішенні соціальних проблем.

3. Інтеграція громадянської освіти в освітній процес

1. Викладання через міждисциплінарний підхід

Громадянська освіта, метою якої є формування у здобувачів освіти ціннісного ставлення до суспільства та держави, має бути інтегрована у різні предмети (історія, право, соціологія, етика).

2. Курси або модулі з громадянської освіти

3. Внесення до навчальних програм спеціальних курсів, що присвячені демократичним цінностям, правам людини, обов'язкам громадянина.

4. Розвиток критичного мислення та усвідомлення своєї ролі в суспільстві

1. Аналіз соціальних проблем

Заохочення студентів до аналізу актуальних соціальних і політичних проблем, таких як зміни клімату, права людини, боротьба з корупцією.

2. Стимулювання діалогу

Організація форумів, круглих столів, де студенти можуть обговорювати ідеї, пропонувати рішення та вчитися чути різні точки зору.

3. Навчання факт-чекінгу

Вміння перевіряти інформацію і розпізнавати фейки є ключовим у сучасному суспільстві.

5. Формування почуття відповідальності через практичну діяльність

1.Реалізація соціальних проєктів: педагоги можуть організовувати проєкти, в яких студенти беруть участь у вирішенні конкретних соціальних проблем (благоустрій територій, допомога нужденним).

2.Стимулювання участі в громадських заходах: важливо, щоб студенти брали участь у заходах на кшталт Дня пам'яті, акцій солідарності, громадських слухань.

6. Індивідуальний підхід до кожного студента

1.Врахування рівня громадянської свідомості: не всі студенти однаково мотивовані або обізнані в громадських питаннях. Педагог має розробляти індивідуальні завдання, щоб врахувати різні рівні готовності.

2.Підтримка ініціатив: заохочення студентів, які проявляють ініціативу, та створення умов для її реалізації.

7. Оцінювання прогресу та рефлексія

1.Рефлексія після проєктів і заходів: після кожного соціального чи волонтерського проєкту важливо обговорювати з учасниками їхній досвід, уроки, що вони отримали, та їхнє ставлення до суспільства.

2.Оцінка громадянської активності: впровадження системи оцінки не лише академічних, а й громадянських досягнень студентів, наприклад, нагородження активних студентів за внесок у соціальні проєкти.

8. Сприяння розвитку емоційного інтелекту

1.Навчання емпатії: використання методик, які допомагають студентам зрозуміти потреби інших людей, наприклад, через волонтерство чи читання історій із соціальним підтекстом.

2.Підтримка толерантності: виховання поваги до різних поглядів, культур і традицій.

9. Підтримка участі в молодіжних організаціях

1.Залучення до молодіжних рухів: педагоги можуть інформувати студентів про можливості участі в молодіжних організаціях, які працюють у сфері суспільного розвитку.

2.Сприяння участі в обміні: організація програм обміну досвідом з іншими університетами, регіонами чи країнами.

10. Використання сучасних технологій

1.Онлайн-платформи для громадянської освіти: використання платформ для участі в суспільних обговореннях, онлайн-курсах із громадянської освіти.

2.Соціальні мережі: стимулювання студентів до створення та поширення контенту, який пропагує соціальну відповідальність.

Сформовані нами на підставі аналізу психолого-педагогічних досліджень, досвіду освітніх закладів методичні рекомендації можуть бути використані педагогами в освітньому процесі закладів фахової передвищої освіти з метою формування у здобувачів освіти ціннісного ставлення до суспільства та держави, почуття відповідальності перед суспільством і державою. Головним завданням цього процесу є оптимальне поєднання теоретичної бази з практичною діяльністю, створення можливостей для рефлексії та підтримка студентської ініціативності. Дотримання методичних рекомендацій сприятиме вихованню свідомих, активних і відповідальних громадян нашої держави

Висновки до розділу 3

У процесі емпіричного дослідження проблеми формування ціннісного ставлення особистості до суспільства і держави в умовах закладу фахової передвищої освіти було отримано низку результатів, які дозволяють зробити висновки. Дослідження виявило, що більшість студентів закладів фахової передвищої освіти прагнуть брати участь у суспільно важливих процесах. 63% респондентів вважають себе активними громадянами, які беруть участь у волонтерських чи громадських ініціативах.

Однак 37% опитаних все ж залишаються осторонь суспільного життя, що свідчить про потребу створення додаткових умов для залучення молоді до активної громадянської діяльності. Це вказує на необхідність формування стійкої мотивації до участі в громадянському житті через освітні програми, соціальні проекти та волонтерські ініціативи.

Більшість студентів (94%) вважають цінності співпраці та взаємодопомоги важливими або дуже важливими для суспільства. Це свідчить про високий рівень готовності до колективної діяльності та підтримки спільних зусиль у вирішенні суспільних проблем.

Такий показник підкреслює позитивну основу для формування соціально відповідальної поведінки в освітньому середовищі. Заклад фахової передвищої освіти може слугувати платформою для розвитку цих цінностей через організацію командних проектів, участь у волонтерських акціях та громадських ініціативах. Оцінка студентами рівня довіри в сучасному суспільстві показала такі результати: лише 9% респондентів вважають рівень довіри високим, тоді як 85% оцінили його як середній або низький. Це свідчить про кризу соціальної довіри, яка може впливати на ефективність суспільної взаємодії та згуртованості.

Висновок вказує на потребу у формуванні довіри як важливого аспекту соціальних відносин через активне залучення молоді до конструктивних

дискусій, обговорення суспільних проблем та реалізацію спільних проєктів. Результати дослідження показали, що 88% студентів вірять у здатність молоді впливати на суспільні проблеми. Такий високий рівень оптимізму свідчить про позитивне ставлення до ролі молоді в суспільному житті. Разом з тим, це створює умови для посилення ролі закладів освіти у підготовці майбутніх активних громадян через роз'яснення механізмів суспільного впливу.

Рівень обізнаності студентів про закони і права громадянина виявився нерівномірним: лише 54% респондентів мають достатній або високий рівень знань у цій сфері, інші 46% демонструють часткову або недостатню обізнаність. Це вказує на необхідність інтеграції до освітнього процесу спеціальних навчальних модулів або занять із правової грамотності, які сприятимуть розвитку правосвідомості молоді.

Близько половини студентів (47%) беруть участь у державних ініціативах за можливості, але лише 19% роблять це регулярно. Це свідчить про недостатню мотивацію або обмежену обізнаність щодо способів участі в таких ініціативах. Рекомендується формувати позитивний імідж державних програм через інформування та інтеграцію студентів у конкретні проєкти.

Дослідження виявило змішані почуття студентів до держави: лише 31% респондентів горді за свою країну, тоді як 38% відчують невизначеність, а ще 12% мають негативне ставлення. Це підкреслює необхідність формування патріотичних почуттів та національної ідентичності через розвиток культурно-освітніх програм. Основними мотиваторами для студентів є: бажання допомогти іншим (63%), відчуття відповідальності перед суспільством (56%).

Ці результати свідчать про альтруїстичну спрямованість студентів і створюють передумови для організації соціально орієнтованих проєктів у закладах освіти. Освіта визнана студентами одним із ключових факторів формування громадянської свідомості: 97% респондентів оцінили її роль як важливу або дуже важливу.

Це підкреслює значення освітнього середовища для формування відповідального ставлення до суспільства і держави. Результати дослідження вказують на те, що студенти закладів фахової передвищої освіти загалом мають позитивну основу для формування ціннісного ставлення до суспільства і держави, але потребують додаткової підтримки та мотивації.

Основними напрямками для подальшої роботи є: розвиток правової грамотності та громадянської свідомості; формування довіри в суспільстві через спільні проекти; підвищення обізнаності про державні ініціативи та способи участі в них; формування позитивного емоційного ставлення до держави.

Важливу роль у цьому відіграють освітні програми, які інтегрують елементи громадянської освіти, волонтерської діяльності та соціального партнерства.

ВИСНОВКИ

У процесі аналізу психолого-педагогічної літератури з досліджуваної проблеми ми з'ясували її актуальність, яка визначається: 1) сучасними соціальними викликами, адже в умовах глобалізації, цифровізації та інформаційних маніпуляцій багато людей, особливо молодь, втрачають почуття національної ідентичності й належності до суспільства. Це потребує створення ефективних освітніх і виховних програм для збереження культурних і моральних основ; 2) політичною нестабільністю. У контексті змін у політичній системі та боротьби за демократичні цінності формування ціннісного ставлення до суспільства й держави є необхідним для забезпечення стабільності та розвитку громадянського суспільства; 3) роллю молоді у суспільстві, адже молодь є основою майбутнього розвитку країни. Формування в неї патріотичних і громадянських якостей сприяє активній участі у розв'язанні суспільних проблем; 4) необхідністю зміцнення суспільної єдності. Формування позитивного ставлення до суспільства і держави сприяє консолідації громадян, що є особливо важливим для збереження державності в умовах зовнішніх і внутрішніх викликів; 5) освітньою реформою, дже перехід до сучасних освітніх стандартів вимагає інтеграції громадянської освіти, яка спрямована на виховання особистості з активною життєвою позицією.

Ми визначили, що *цінності особистості* - це життєві цілі, сенси, ідеали конкретної особистості, які регулюють загальну спрямованість її діяльності; *ціннісне ставлення* – це внутрішнє усвідомлення і сприйняття людиною певного об'єкта, явища чи події, яке базується на її цінностях і виражає її емоційне, моральне й раціональне ставлення до них; *ціннісне ставлення до суспільства* – це усвідомлене, емоційно й морально забарвлене сприйняття особистістю соціуму, його норм, традицій і процесів, яке ґрунтується на системі особистісних цінностей, соціальної відповідальності та громадянської

свідомості; *ціннісне ставлення до держави*- це сприйняття особистістю своєї держави, її інститутів, законів, традицій та символів, яке ґрунтується на розумінні ролі держави в житті суспільства та значущості особистого внеску в її розвиток.

Науковці дійшли висновку, що ціннісне ставлення до держави формується під впливом виховання, соціальних норм, історичної пам'яті та освітніх програм. Для його розвитку важливо інтегрувати гуманістичні й демократичні цінності, а також сприяти громадянській активності.

Педагогічні умови є важливим чинником ефективності освітнього процесу. У дослідженнях науковців підкреслюється їхня роль у створенні середовища, яке сприяє гармонійному розвитку особистості, формуванню громадянської свідомості та підготовці до життя в сучасному суспільстві. Вивчення й удосконалення педагогічних умов залишаються актуальними в контексті модернізації освіти.

Компонентами ціннісного ставлення до суспільства та держави є наступні: *когнітивний, емоційно-ціннісний, діяльнісний*. Кожен компонент реалізується у певних показниках вияву та має ступені вираженості у конкретної особистості (високий, середній, низький).

На підставі аналізу наукових психолого-педагогічних досліджень та вивчення практики освітньої діяльності закладів освіти з дотичної до нашої теми дослідження проблематики ми виокремили та аргументували педагогічні умови формування ціннісного ставлення до суспільства та держави у студентів закладів фахової передвищої освіти: 1) впровадження в освітню діяльність коледжу змісту, форм та методів роботи, спрямованих на формування ціннісного ставлення особистості до суспільства та держави; 2) формування спрямованості студентів на саморозвиток; 3) підвищення рівня науково-методичної підготовленості педагогів освітніх закладів щодо формування ціннісного ставлення у студентів до суспільства та держави.

Проведення емпіричного дослідження порушеної проблеми підкреслює значення освітнього середовища закладу фахової передвищої освіти у формуванні у студентів ціннісного ставлення до суспільства і держави. Результати дослідження вказують на те, що студенти закладів фахової передвищої освіти загалом мають позитивну основу для формування ціннісного ставлення до суспільства і держави, але потребують додаткової підтримки та мотивації.

Основними напрямками для подальшої роботи є: розвиток правової грамотності та громадянської свідомості; формування довіри в суспільстві через спільні проекти; підвищення обізнаності про державні ініціативи та способи участі в них; формування позитивного емоційного ставлення до держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абрамчук О. В. Формування ціннісних орієнтацій студентів ВНЗ у навчально-виховному процесі. *Гуманізм та освіта: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф.* (Вінниця, 3-4 бер.). Вінниця, 2018. С. 27-38.
2. Альохін М. Смисложиттєві цінності та орієнтири сучасної української молоді індустріальних районів. *Соціологія. Нова парадигма*, 2014. Вип. 132. С. 153-162.
3. Андріяшина О. І. Формування патріотизму та національної свідомості у вищій освіті. *Державна освіта та суспільство*. 2018. № 1. С. 41-47.
4. Андрущенко В.П. Модернізація педагогічної освіти України в контексті Болонського процесу. *Вища освіта України*. № 1. 2004. С. 5-13.
5. Артимонова Т. П. Соціокультурні пріоритети молоді: проблема визначення. *Вища освіта України*. 2010. № 4 (39). С. 109-116.
6. Банах В. А., Банах Л. С. Трансформація ціннісних орієнтацій молоді в умовах кризового суспільства. *Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2016. № 64. С. 13-21.
7. Бех І.Д. Цінності як ядро особистості. *Цінності освіти і виховання*. Київ, 1997. С. 8-11.
8. Білоцерківська Н. Г. Соціокультурна спрямованість особистості: сутність, структура і зміст її компонентів. *Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки*: Зб. наук. праць. Запоріжжя, 2007. (Вип. 41), 48-51.
9. Бондар К. М. Цінності та життєві смисли юнацтва українського відлуння-покоління Y. *Проблеми політичної психології*. 2016. Вип. 3. С. 192-207.
10. Бондаренко З. П. Деякі аспекти професійної підготовки студентів в умовах ВНЗ. Режим доступу: http://virtkafedra.usoz.ua/el_gurnal/pages/vyp7/konf3/Bondarenko.

- 11.Бондаренко Н. В., Косянчук С. В. Національно-патріотичне виховання у контексті сучасних викликів: методичні рекомендації [для вчителів, методистів, авторів програм і підручників, науковців, викладачів, студентів закладів професійної й вищої освіти, управлінців, політиків]. Київ: Фенікс, 2022. 64 с.
- 12.Боришевський М. Духовні цінності як детермінанта розвитку й саморозвитку особистості. *Педагогіка і психологія*. 2008. № 2. С. 49-57.
- 13.Васютинський В. Ціннісно-орієнтаційні площини сучасного українського суспільства. *Проблеми загальної та педагогічної психології*: зб. наук. праць Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка АПН України. К., 2006. Т. 8. Вип. 6 С. 40-45.
- 14.Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. К. Ірпінь : ВТФ «Перун», 2004. 1440 с.
- 15.Вишневський О. В. Виховання громадянської свідомості через педагогічні умови: методи і підходи. *Педагогічна наука України*. 2018. № 2. С. 42-49.
- 16.Вініченко А.А. Формування ціннісних орієнтацій у студентів закладів вищої освіти у сучасному соціокультурному просторі. *Вісник післядипломної освіти. Серія «Педагогічні науки»*. 2017. Вип. 4. С. 24-32.
- 17.Вознюк О. М. Психолого-педагогічні умови становлення ціннісних орієнтацій як чинник національного виховання учнівської молоді. *Часопис Київського гуманітарного університету*.2017. № 4. С. 88-92.
- 18.Гарькавець Н.С. Психологічні особливості системи цінностей студентської молоді : дис. ... к. психол. н. Луганськ, 2014. 200 с.
- 19.Гіровська І. В. Ціннісні орієнтації студентської молоді. *Наукові праці ДонНТУ*. Серія: педагогіка, психологія і соціологія. 2012. № 11. С. 32-38.

20. Доповідь заступника директора Департаменту освіти, культури і спорту Ради Європи М. Стобарта Режим доступу: <https://www.coe.int/uk/web/about-us/achievements>.
21. Дубасенюк О.А. Психолого-педагогічні чинники ціннісно орієнтованої підготовки майбутніх учителів. *Ціннісні орієнтації навчальної діяльності учнів загальноосвітніх навчальних закладів у контексті сучасних вимог до освіти: наук.-метод. зб.* За заг. ред. О.А.Дубасенюк, В.І. Слінчук. Житомир, Житомир. держ. ун-т ім. І. Франка, 2008. С.11-19. Режим доступу: <http://eprints.zu.edu.ua/id/eprint/8573/contents>.
22. Єрмаков І. Г., Пузіков Д. О. Життєвий проект особистості: від теорії до практики: Практ.зорієнт. посіб. К.: Освіта України, 2007.
23. Кітінг Р. Підготовка майбутніх громадян: роль освіти у формуванні соціальних цінностей. *Журнал педагогічних досліджень*. 2018. № 3. С. 100-108.
24. Когут Х. Психологія соціальних цінностей та громадянської відповідальності. *Український психологічний журнал*. 2017. № 6. С. 115-120.
25. Колесніченко Л. А., Артюшина М. В., Котикова О. М. та ін. Психологія та педагогіка: навч. посіб. За заг. ред. Л. А. Колесніченко. Київ: КНЕУ, 2008. 408 с.
26. Конвенція ЮНЕСКО про охорону та заохочення розмаїття форм культурного самовираження. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/952_008#Text.
27. Колодій О. Формування патріотизму студентів аграрних вищих навчальних закладів у позааудиторній діяльності: автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.07. Уман. держ. пед. ун-т ім. Павла Тичини. Умань, 2016. 20 с.

28. Кондратюк М. О. Психологічні та педагогічні аспекти формування громадянської відповідальності. *Психологія і суспільство*. 2017. № 5. С. 58-64.
29. Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді: наказ Міністерства освіти і науки України від 16.06.2015 р. № 641. Режим доступу : <http://old.mon.gov.ua/ru/about-ministry/normative/40>.
30. Костюк Г. С. Вікова психологія. Київ: Рад. шк., 1976. 270 с.
31. Кремень В. Г. Філософія освіти ХХІ століття. *Педагогіка і психологія*. 2015. № 1. С. 6-16.
32. Литвин А., Мацейко О. Методологічні засади поняття «педагогічні умови». *Педагогіка і психологія професійної освіти*. 2013. № 4. С. 43-63.
33. Лук'яненко М. Ціннісна сфера особистості як проблема філософської та психологічної науки. *Теорія і практика сучасної психології*. 2018. № 2. С. 145-149.
34. Мартинюк В., Безлюдна В. Педагогічні заклади вищої освіти в процесі формування національної ідентичності здобувачів вищої освіти. SCIENTIFIC TRENDS AND TRENDS IN THE CONTEXT OF GLOBALIZATION SCIENTIFIC COLLECTION «INTERCONF». 2017. № 75. С. 56-65.
35. Національна доктрина розвитку освіти України у ХХІ ст. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2002#Text>.
36. Пірен М. Ціннісні орієнтації молоді в українському суспільстві на сучасному етапі. *Освіта регіону*. 2011. № 4. Режим доступу: <http://social-science.com.ua/article/648>.
37. Пометун О. І. Формування громадянської компетентності: погляд з позиції сучасної педагогічної науки. *Вісник програм шкільних обмінів*. – 2005. № 23. С. 18-21.
38. Поторій Я.І. Особливості ціннісно-мотиваційної сфери студентів. *Практ. психологія та соц. робота*. 2002. № 2. С.36-39.

39. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>.
40. Про освіту: Закон України (2017). Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>.
41. Проблеми впровадження новітніх наукових розробок у навчальний процес при вивченні історії України періоду Другої світової війни (1939-1945 рр.): Зб. наук. праць / відп. ред. і упоряд. О.В. Потильчак. К.: Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2011. 152 с.
42. Радчук Г. К. Освіта як середовище становлення аксіосфери особистості. *Проблеми політичної психології та її роль у становленні громадянина української держави*: Зб. наук. праць. М. Слюсаревського (Ред.). Київ. 2007. Вип. 5-6. С.246-253.
43. Розумний В. І. Виховання особистості в умовах змішаного навчання: інноваційні підходи. *Вища освіта України*. 2019. № 4. С. 22-29.
44. Роман І. Методичні рекомендації науково-педагогічним працівникам щодо формування професійноціннісних орієнтацій майбутніх фахівців військового управління. *Науковий вісник МНУ імені В. О. Сухомлинського*. 2019. № 1 (64). С. 208-214.
45. Романюк Л. Становлення цінностей особистості: концептуальна модель та її методологічний потенціал. *Психологія особистості*. 2013. №1. С. 138-148.
46. Савченко Л. Вивчення ціннісних орієнтацій сучасної студентської молоді. *Рідна школа*. 2005. № 8. С. 39-41.
47. Сидоренко С.І. Формування Європейської зони вищої освіти (Чи наздоженемо «Болонський потяг»). *Вища освіта України*. № 1. 2004. С. 27-35.
48. Сіданіч І. Л. Актуальні проблеми духовно-морального виховання студентської молоді. *Наукові записки. Серія «Психологія і педагогіка»*. 2013. № 23. С. 233-241.

- 49.Собкова С.І. Психологічна характеристика ціннісної сфери у підлітковому віці. *Раціогуманістичні студії: збірник тез наукових доповідей методологічного семінару, присвяченого 47-річчю лабораторії методології і теорії психології Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України*. Київ: Інститут психології імені Г.С.Костюка НАПН України. 2020. 138 с.
- 50.Сокурянська Л. Ціннісна обумовленість громадянської ідентифікації сучасного українського студентства. *Українське студентство у пошуках ідентичності*. За ред. В.Л. Арбеніної, Л.Г. Сокурянської. Харків, 2012. С. 271-331.
- 51.Сопівник І. В. Крос-культурний аналіз ціннісних орієнтацій сучасної молоді. *Науковий вісник НУБіП України. Серія: Педагогіка, психологія, філософія*. К., 2017. № 267. С. 175-181.
- 52.Стьопіна О.Г. Виховання патріотизму у студентської молоді засобами мистецтва. Автореф. дис..канд.пед.наук. 13.00.07. Луганск, 2007 р. 21 с.
- 53.Сухомлинська О. Ціннісні орієнтації в освіті: роль та значення. *Український педагогічний журнал*. 2019. № 4. С. 53-59.
- 54.Сухомлинський В. Вибрані твори. В 5-ти т. Т. 2. К.: Рад. школа, 1976. 670 с.
- 55.Терещенко К. В. Національна ідентичність як складова системи соціальної ідентичності особистості. *Вісник післядипломної освіти*. Київ, 2017. № 1(2). С. 392-399.
- 56.Терно С. Як знайти виважений спосіб викладання національної ідентичності та культурної різноманітності в шкільному курсі історії? *Історія в школах України*. 2009. № 1-2. С. 4.
- 57.Український тлумачний словник. Режим доступу: http://ukrainian_explanatory.academic.ru/184788.

58. Федорова М. Виховання ціннісного ставлення до Батьківщини в аспекті сталого розвитку. *Ekologia i racjonalne zarządzanie przyrodą: edukacja, nauka i praktyka: materiały z międzynarodowej konferencji naukowo-praktycznej*, Łomża – Żytomierz, 15.11.2023 r. Część 2. Wydawnictwo: MANS w Łomży, 2023. S. 223-227.
59. Целякова О. М. Духовність і ціннісні орієнтації студентської молоді України в трансформаційному суспільстві. *Гуманітарний вісник ЗДІА*. 2009. Вип. 38. Режим доступу : http://zgia.zp.ua/gazeta/VISNIK_38_22.pdf.
60. Шайгородський Ю.Ж. Цінності як детермінанти суспільних трансформацій. *Суспільні цінності населення України в теоретичних і практичних вимірах*. Київ, 2013. С. 62-74.
61. Шолох О.А. Ціннісне ставлення особистості до майбутньої професії як психолого-педагогічна проблема. *Вісник. Серія «Педагогічні науки»*. 2017. № 142. С.225-230.
62. Щербак О. Підвищення кваліфікації педагогічних працівників у системі неперервної освіти. *Післядипломна освіта в Україні*. 2017. № 1. С. 18-22.
63. Anderson E.S. *Values in Ethics and Economics*. Cambridge: Harvard University Press, 1993. 262 p.
64. Finn Patrick J. and Finn Mary E. *Teacher Education with an Attitude. Preparing Teachers to Educate Working-Class Students in Their Collective Self-Interest*. Albany, New York: State University of New York Press, 2007. 266 p.
65. Rockeach M. *The Nature of Human Values*. New York : Free Press, 1973. 438 p.
66. *Ukraine in World Values Survey 2020. Resume of an Analytical Report*. URL:
http://ucep.org.ua/wpcontent/uploads/2020/11/WVS_UA_2020_report_ENG_WEB.pdf.

Додаток А

Методика «Ціннісні орієнтації» М. Рокича

Інструкція до тесту

Шановні респонденти!

Вам буде пред'явлений набір з 18 позначок з позначенням цінностей. Ваше завдання - розкласти їх по порядку значимості для Вас як принципів, якими Ви керуєтеся у Вашому житті (від найбільшого до найменшого).

Уважно вивчіть таблицю і, вибравши ту цінність, яка для Вас найбільш значима, помістіть її на перше місце. Потім виберіть другу за значимістю цінність і помістіть її слідом за першою. Потім виконайте те ж з усіма рештою цінностями. Найменш важлива залишиться останньою і займе 18 місце.

Робіть не поспішаючи, вдумливо. Кінцевий результат повинен відобразити Вашу справжню позицію.

Список А (термінальні цінності):

- активна діяльна життя (повнота та емоційна насиченість життя);
- життєва мудрість (зрілість суджень і здоровий глузд, що досягаються життєвим досвідом);
- здоров'я (фізичне і психічне);
- цікава робота;
- краса природи і мистецтва (переживання прекрасного в природі і в мистецтві);
- любов (духовна і фізична близькість з коханою людиною);
- матеріально забезпечене життя (відсутність матеріальних труднощів);
- наявність хороших і вірних друзів;
- суспільне покликання (повага оточуючих, колективу, товаришів по роботі);
- пізнання (можливість розширення своєї освіти, кругозору, загальної культури, інтелектуальне розвиток);
- продуктивна життя (максимально повне використання своїх можливостей, сил і здібностей);
- розвиток (робота над собою, постійне фізичне і духовне вдосконалення);
- розваги (приємне, необтяжливе проведення часу, відсутність обов'язків);

- свобода (самостійність, незалежність у судженнях і вчинках);
 - щасливе сімейне життя;
 - щастя інших (добробут, розвиток і вдосконалення інших людей, всього народу, людства в цілому);
 - творчість (можливість творчої діяльності)
- впевненість у собі (внутрішня гармонія, свобода від внутрішніх протиріч; сумнівів).

Список Б (інструментальні цінності):

- акуратність (охайність), вміння тримати в порядку речі, порядок у справах;
 - вихованість (гарні манери);
 - високі запити (високі вимоги до життя і високі домагання);
 - життєрадісність (почуття гумору);
 - старанність (дисциплінованість);
 - незалежність (здатність діяти самостійно, рішуче);
 - непримиренність до недоліків у собі та інших;
 - освіченість (широта знань, висока загальна культура);
 - відповідальність (почуття боргу, вміння тримати своє слово);
 - раціоналізм (вміння тверезо і логічно мислити, приймати обдумані, раціональні рішення);
 - самоконтроль (стриманість, самодисципліна);
 - сміливість у отстаюваннях своєї думки, поглядів;
 - тверда воля (вміння настояти на своєму, не відступати перед труднощами);
 - терпимість (до поглядів і думок інших, вміння прощати іншим їхні помилки та омани);
 - широта поглядів (вміння зрозуміти чужу точку зору, поважати інші смаки, звичаї, звички);
 - чесність (правдивість, щирість);
 - ефективність у справах (працьовитість, продуктивність у роботі)
- чуйність (дбайливість)

Інтерпретація результатів тесту

Аналізуючи ієрархію цінностей, слід звернути увагу на їх угруповання випробуванним у змістовні блоки по різних підставах. Так, наприклад, виділяються "конкретні" і "абстрактні" цінності, цінності професійної самореалізації й особистого життя і т. д. Інструментальні цінності можуть групуватися в етичні цінності, цінності спілкування, цінності справи;

індивідуалістичні і конформістські цінності, альтруїстичні цінності; цінності самоствердження і цінності прийняття інших і т. д. Це далеко не всі можливості суб'єктивного структурування системи ціннісних орієнтацій. Психолог повинен спробувати вловити індивідуальну закономірність.

Якщо не вдається виявити жодної закономірності, можна припустити несформованість у респондента системи цінностей або навіть нещирість відповідей.

Додаток Б

Опитувальник для вивчення ставлень, мотивів та громадянської позиції студентів

Шановні студенти!

Цей опитувальник створено з метою дослідження ваших ставлень, мотивів та поглядів щодо суспільних і державних цінностей. Ваша участь є добровільною та анонімною. Відповідайте на питання щиро, оскільки це допоможе отримати достовірні результати.

1. Чи маєте ви досвід участі в громадських або волонтерських ініціативах?

- а) Так
- б) Ні

2. Наскільки важливими для вас є цінності співпраці та взаємодопомоги в суспільстві?

- а) Дуже важливі
- б) Скоріше важливі
- в) Скоріше не важливі
- г) Зовсім не важливі

3. Як ви оцінюєте рівень довіри між людьми у сучасному суспільстві?

- а) Високий
- б) Середній
- в) Низький
- г) Не можу відповісти

4. Чи вважаєте ви, що молодь може вплинути на вирішення суспільних проблем?

- а) Так, однозначно
- б) Скоріше так
- в) Скоріше ні
- г) Ні

5. Як ви оцінюєте свою обізнаність про закони та права громадянина України?

- а) Дуже добре обізнаний(а)
- б) Добре обізнаний(а)
- в) Частково обізнаний(а)
- г) Не обізнаний(а)

6. Як ви ставитесь до участі в державних ініціативах (наприклад, вибори, громадські слухання)?

- а) Завжди беру участь
- б) Беру участь за можливості
- в) Рідко беру участь
- г) Не беру участі

7. Як би ви охарактеризували свої почуття до держави?

- а) Гордий(а) за свою країну
- б) Складно сказати, є як позитивні, так і негативні емоції
- в) Нейтрально
- г) Негативно ставлюся

8. Що мотивує вас до участі у суспільному житті? (Виберіть усі варіанти, що підходять)

- а) Бажання допомогти іншим
- б) Можливість реалізувати власний потенціал
- в) Відчуття відповідальності перед суспільством
- г) Особисті інтереси (наприклад, знайомства, кар'єрні можливості)

9. Як часто ви берете участь у соціальних або волонтерських ініціативах?

- а) Регулярно (кілька разів на місяць)
- б) Інколи (раз на кілька місяців)
- в) Рідко (раз на рік або рідше)
- г) Ніколи

10. Чи вважаєте ви себе активним громадянином?

- а) Так
- б) Ні

11. Які з наведених цінностей є для вас найважливішими? (Виберіть до трьох варіантів)

- а) Свобода
- б) Справедливість
- в) Відповідальність
- г) Демократія
- д) Соціальна рівність
- е) Економічна стабільність
- є) Розвиток культури та освіти

12. Що, на вашу думку, є найважливішим у суспільстві?

- а) Дотримання прав і свобод людини
- б) Громадянська відповідальність кожного
- в) Ефективна робота державних інституцій
- г) Інше (вказіть своє)

13. Як ви оцінюєте роль освіти у формуванні громадянської свідомості?

- а) Дуже важлива
- б) Скоріше важлива
- в) Скоріше не важлива
- г) Не важлива

Дякуємо за участь!

Ваші відповіді допоможуть нам краще зрозуміти актуальні проблеми та знайти шляхи їх вирішення.

Додаток В

Сценарії освітніх заходів: тематичні лекції та бесіди

Тематична лекція: «Цінності суспільства і держави: основа розвитку громадянської свідомості»

Мета: ознайомити студентів із ключовими соціальними, державними та морально-етичними цінностями, підкреслити їх значення для розвитку громадянського суспільства.

Тривалість: 45 хвилин

I. Вступна частина (5 хвилин):

- ❖ Вітання зі студентами.
- ❖ Формулювання теми лекції.
- ❖ Мотивація: «Чому знання про цінності важливе для кожного громадянина?»

II. Основна частина (30 хвилин):

Блок 1: Соціальні цінності.

Пояснення понять: справедливість, толерантність, взаємодопомога. Приклади їхнього значення у житті суспільства.

Інтерактив: студентам пропонується назвати приклади з життя, коли взаємодопомога чи толерантність відіграли важливу роль.

Блок 2: Державні цінності.

Розгляд понять: верховенство права, свобода, відповідальність. Короткий аналіз Конституції України як документа, що втілює ці цінності.

Інтерактив: питання до студентів: «Як ви розумієте поняття відповідальності перед державою?»

Блок 3: Морально-етичні цінності.

Значення чесності, гідності, поваги до інших. Наведення прикладів із літератури чи історії.

Інтерактив: дискусія: «Чи є чесність головною цінністю в сучасному світі?»

III. Заключна частина (10 хвилин):

- ❖ Підсумок: ключові думки лекції.
- ❖ Відповіді на питання студентів.
- ❖ Домашнє завдання: скласти власний список трьох найважливіших цінностей та коротко пояснити їх.

Тематична бесіда: «Громадянська відповідальність молоді в сучасному світі»

Мета: формування у студентів усвідомлення своєї ролі у розвитку суспільства та держави, мотивація до активної громадянської позиції.

Тривалість: 40 хвилин

I. Вступна частина (5 хвилин):

- ❖ Знайомство з аудиторією: «Що для вас означає бути відповідальним громадянином?»
- ❖ Визначення теми бесіди.

II. Основна частина (25 хвилин):

Етап 1: Що таке громадянська відповідальність?

Обговорення з аудиторією поняття "громадянська відповідальність".
Наведення прикладів з історії чи сучасності.

Інтерактив: Питання: "Які обов'язки громадянина, на вашу думку, є найважливішими?"

Етап 2: Молодь і суспільство.

Дискусія про роль молодих людей у формуванні майбутнього країни.

Інтерактив: Кейс: "Уявіть, що ви створюєте ініціативу, яка покращує життя громади. Якою вона буде?"

Етап 3: Перешкоди та шляхи їх подолання.

Обговорення труднощів, з якими стикається молодь у своїй громадській діяльності (апатія, відсутність ресурсів). Розробка рішень разом зі студентами.

III. Заключна частина (10 хвилин):

- ❖ Рефлексія: "Що нового ви дізналися сьогодні?"
- ❖ Підсумок: значення активної громадянської позиції.
- ❖ Запрошення взяти участь у реальній волонтерській ініціативі або громадській діяльності.

Тематична лекція «Моральні принципи як основа гармонійного суспільства»

Мета: показати студентам важливість морально-етичних принципів у побудові здорових відносин у суспільстві.

Тривалість: 45 хвилин

I. Вступна частина (5 хвилин):

- ❖ Коротке опитування: «Які моральні якості ви вважаєте найважливішими для людини?»
- ❖ Оголошення теми лекції та її мети.

II. Основна частина (30 хвилин):

Блок 1: Що таке мораль і етика?

Визначення понять. Пояснення різниці між суспільними нормами та моральними принципами.

Блок 2: Роль моральних принципів у суспільстві.

Приклади впливу моральних норм на взаємодію в родині, громаді, державі.

Інтерактив: питання: "Які моральні принципи впливають на поведінку громадян у суспільстві?"

Блок 3: Вплив молоді на моральну атмосферу суспільства.

Дискусія: "Чи може одна людина змінити моральну атмосферу в суспільстві?"

III. Заключна частина (10 хвилин):

Рефлексія: "Що вас надихнуло або змусило задуматися?"

Домашнє завдання: знайти приклад із реального життя, коли моральні принципи допомогли вирішити складну ситуацію, та коротко описати його.

Тематична бесіда «Повага до закону як основа сильної держави»

Мета: підвищити рівень обізнаності студентів про важливість законності та правосвідомості в побудові ефективного суспільства.

Тривалість: 40 хвилин

I. Вступна частина (5 хвилин):

- ❖ Вправа: "Складіть три слова, які у вас асоціюються зі словом 'закон'."
- ❖ Визначення теми бесіди.

II. Основна частина (25 хвилин):

Етап 1: Що таке закон і його значення?

Обговорення базових понять та функцій закону в державі.

Етап 2: Відповідальність за порушення закону.

Приклади правових ситуацій, обговорення їх наслідків.

Інтерактив: Сценарна гра: «Що ви зробите у ситуації, якщо станете свідком порушення закону?»

Етап 3: Повага до закону як громадянський обов'язок.

Розгляд питань: «Чи можливо побудувати сильну державу без поваги до закону?»

III. Заключна частина (10 хвилин):

- ❖ Підсумок: ключова роль закону в житті держави та суспільства.
- ❖ Відповіді на запитання студентів.
- ❖ Домашнє завдання: скласти коротке есе на тему «Моя роль у зміцненні законності в державі».

Додаток Г

Сценарії дискусій з актуальних соціальних проблем

Тема дискусії: "Роль молоді у сучасному суспільстві"

Мета: обговорити значення активної участі молоді у вирішенні суспільних проблем, надихнути студентів на проявлення ініціативи у громадському житті.

Тривалість: 45 хвилин

I. Вступна частина (5 хвилин):

Ведучий ставить риторичне питання: «Чи має молодь вплив на зміни у суспільстві?»

Короткий вступ: роль молоді у суспільстві, приклади з історії (наприклад, молодіжні революції, волонтерські рухи).

Розподіл студентів на дві групи: «Молодь – рушій змін» та «Молодь має обмежений вплив».

II. Основна частина (35 хвилин):

Раунд 1: Аргументація (10 хвилин):

❖ Кожна група формулює свої аргументи.

Приклад запитань для обговорення:

- Які проблеми суспільства молодь може вирішити краще за старші покоління?
- Чи вистачає у молоді ресурсів для реалізації ідей?

Раунд 2: Контраргументи (10 хвилин):

❖ Кожна група спростовує позицію опонентів.

Інтерактив: обговорення прикладів з реального життя, де молодь успішно вплинула на суспільство.

III. Підсумковий раунд (15 хвилин):

Відкрите обговорення: які умови потрібні для посилення ролі молоді в суспільстві?

IV. Заключна частина (5 хвилин):

- ❖ Висновки ведучого: акцент на тому, що молодь є важливою рушійною силою за умови підтримки та активності.
- ❖ Домашнє завдання: знайти успішні приклади молодіжних ініціатив у світі та підготувати коротку презентацію.

Тема дискусії: "Громадянський обов'язок: що це і чому він важливий?"

Мета: розкрити сутність громадянського обов'язку, обговорити його прояви у повсякденному житті та значення для побудови сильного суспільства.

Тривалість: 40 хвилин

I. Вступна частина (5 хвилин):

Ведучий розпочинає бесіду з цитати (наприклад, Джона Ф. Кеннеді: "Не питайте, що ваша країна може зробити для вас, питайте, що ви можете зробити для своєї країни").

Короткий вступ: пояснення поняття "громадянський обов'язок".

II. Основна частина (30 хвилин):

Етап 1: Визначення (10 хвилин):

Учасники діляться своїм розумінням громадянського обов'язку.

Питання для обговорення:

- Що є головним громадянським обов'язком людини?
- Чи може його виконання змінити суспільство на краще?

Етап 2: Дискусія (20 хвилин):

Студенти поділяються на дві групи: одна стверджує, що громадянський обов'язок є моральною необхідністю, інша – що це питання особистого вибору.

Аргументи сторін.

Приклади проявів громадянського обов'язку (участь у виборах, волонтерство, дотримання законів).

Контраргументи: чи можуть закони або суспільні норми примушувати до виконання обов'язків?

III. Заключна частина (5 хвилин):

Висновки: роль громадянського обов'язку в розвитку держави.

Запитання до студентів: "Які три громадянські обов'язки ви вважаєте найважливішими і чому?"

Тема дискусії «Важливість дотримання законів у сучасному суспільстві»

Мета: виховати у студентів розуміння значення законності для стабільності суспільства, стимулювати обговорення прав і обов'язків кожного громадянина.

Тривалість: 45 хвилин

I. Вступна частина (5 хвилин):

Ведучий пропонує студентам уявити світ без законів: "Як би виглядало життя суспільства, якби не було законів?"

Представлення теми та ключових питань для обговорення.

II. Основна частина (35 хвилин):

Етап 1: Причини дотримання законів (15 хвилин):

Питання для дискусії:

- Чому дотримання законів важливе для кожного громадянина?
- Які наслідки можуть виникнути у випадку порушення законів?

Інтерактив: робота у парах – придумати приклад ситуації, коли дотримання або недотримання закону кардинально вплинуло на життя людини чи спільноти.

Етап 2: Відповідальність за порушення (20 хвилин):

Учасники діляться на дві групи: одна підтримує жорсткі покарання за порушення законів, інша пропонує більш гуманний підхід (перевиховання, суспільно корисні роботи).

Аргументація сторін.

Дискусія про роль освіти та виховання у запобіганні правопорушенням.

III. Заключна частина (5 хвилин):

Резюме: значення законів для стабільності держави та добробуту суспільства.

Завдання: скласти список із трьох простих дій, які кожен може зробити для дотримання законності у своєму житті.

Формат проведення дискусій

Метод мозкового штурму: для формування ідей на початку заходу.

Групова робота: поділ студентів на малі групи для формулювання аргументів та контраргументів.

Кейси та ситуаційні задачі: для моделювання практичних прикладів із реального життя.

Модерація: ведучий спрямовує дискусію, стежить за дотриманням часу і теми обговорення.

Додаток Д

Сценарій рольових ігор та тренінгів на розвиток громадянської активності, відповідальності та соціальної свідомості

Рольова гра: «Модель демократичного суспільства»

Мета: ознайомити студентів із принципами функціонування демократичного суспільства, навчити приймати рішення в інтересах громади, розвивати громадянську активність та відповідальність.

Тривалість: 1 година

I. Вступ (10 хвилин):

Ведучий пояснює правила гри: “Ви – частина громади вигаданого міста. Ваша задача – вирішити важливі суспільні питання, враховуючи інтереси кожної групи населення.”

Розподіл ролей:

- ❖ Міський голова.
- ❖ Депутати міської ради (представники різних політичних партій).
- ❖ Представники громади (учителі, підприємці, активісти, пенсіонери, студенти).
- ❖ Вибір проблеми для обговорення (наприклад, створення громадського простору, розподіл бюджету, екологічні ініціативи).

II. Основна частина (40 хвилин):

Етап 1: Формування позицій (10 хвилин):

Кожна група учасників обговорює свою позицію, визначає ключові потреби.

Етап 2: Публічне обговорення (20 хвилин):

Усі групи висловлюють свої пропозиції, аргументують вибір.

Міський голова та депутати голосують за остаточне рішення, враховуючи аргументи громадян.

Етап 3: Оцінка рішення (10 хвилин):

Учасники обговорюють, чи вдалося врахувати інтереси всіх груп, які компроміси були прийнятими.

III. Заключна частина (10 хвилин):

Висновки ведучого: “Що означає бути активним громадянином? Як можна ефективно захищати інтереси своєї громади?”

Обговорення, як студенти можуть застосувати отриманий досвід у реальному житті.

Тренінг «Громадянська відповідальність у дії»

Мета: розвинути у студентів відповідальність за власні дії у соціальному контексті, навчити працювати в команді для досягнення спільної мети.

Тривалість: 1,5 години

I. Вступ (10 хвилин):

Інтерактивна вправа:

Ведучий ставить запитання: “Що для вас означає громадянська відповідальність? Наведіть приклад із власного життя.”

Коротке обговорення у парах: “Як наші дії впливають на суспільство загалом?”

II. Основна частина (70 хвилин):

Етап 1: Ситуаційні кейси (30 хвилин):

Учасники працюють у малих групах. Кожна група отримує кейс для аналізу:

Кейс 1: Громадська ініціатива проти вирубки дерев у парку.

Кейс 2: Створення благодійного проєкту для підтримки малозабезпечених.

Кейс 3: Вирішення проблеми незаконного сміттєзвалища.

Групи формулюють план дій, визначають відповідальних, пропонують реальні кроки.

Етап 2: Інтерактивна вправа "Ланцюг змін" (20 хвилин):

Кожен учасник називає один крок, який він готовий зробити для покращення свого оточення (від сортування сміття до волонтерства).

Учасники утворюють “ланцюг” із цих ідей, обговорюючи, як кожен із кроків впливає на суспільство.

Етап 3: Рольова гра "Активний громадянин" (20 хвилин):

Учасники обирають одну зі суспільних проблем і грають ролі активістів, чиновників та громадян, намагаючись знайти компроміс і вирішення.

III. Заключна частина (10 хвилин):

Рефлексія: “Що було найскладнішим у прийнятті рішень? Як командна робота допомогла досягти результату?”

Домашнє завдання: підготувати короткий план громадської ініціативи, яку студент хоче реалізувати.

Методичні поради для тренера/ведучого:

- Забезпечити атмосферу довіри: дати можливість кожному висловитися без страху осуду.
- Застосовувати активні методи: рольові ігри, кейси, обговорення в групах.
- Заохочувати критичне мислення: ставити відкриті запитання, стимулювати пошук різних рішень.
- Робити висновки разом із групою: аналізувати дії учасників та їх результати.
- Враховувати реалії: теми тренінгів і рольових ігор мають бути актуальними для життя студентів.